

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT 2018
Handledare: Anders Pedersson
Examinator: Ingrid Pramling Samuelsson
Kod: HT18-2920-026-LÖXA1G

Nyckelord: Anknytning, anknytningsteori, barngruppsstorlek, förskola, inskolning, kvalitet, organisation, personaltäthet, statistik, trygg bas.

Abstract

Förskolans uppdrag är i många avseenden komplext. Barngrupperna är stora och därav är även antalet individer vars behov ska tillgodoses stort. Förskolepersonalen har ett omfattande pedagogiskt ansvar. I de fall verksamhetens förhållanden inte motsvarar de arbetsvillkor som krävs för att uppfylla läroplansmålen och möta samtliga barn, uppstår ett dilemma kring hur man ska gå tillväga. År 2017 publicerade Skolverket information om att barngrupperna inte varit mindre sedan år 1992. År 2018 menar Skolverket att barngrupperna fortsatt att minska och att personaltätheten ökat. I kontrast till detta visar Arbetsmiljöverkets statistik att förskolläraryrket är ett av de yrkena med högst sjukskrivningstal. Till följd av sjukskrivningarna får barnen avbrott i relationerna som är nödvändiga för att de ska få en trygg grund. Denna empiriska studies övergripande syfte är att synliggöra vad barn ges för förutsättningar till trygg anknytning i förskolan. Forskningsfrågorna som bildar utgångspunkt för studien är hur barngruppsstorlekarna och personaltätheten ser ut på de 17 förskolor som ingår i studien samt hur pedagoger upplever förskolans organisatoriska ramar. För att besvara forskningsfrågorna har data samlats in genom kartläggning av 39 förskoleavdelningar och intervjuer med 25 verksamma pedagoger på de kartlagda förskolorna.

Personaltätheten är inte statisk under dagen. Kartläggningen visar att en pedagog under eftermiddagen kan ansvara för upp till 17 barn. Intervjusvaren synliggör en variation i hur förskolans strukturkvalitet upplevs. De struktur- och processkvaliteter som lyfts visar dock att förskoleverksamheterna i ett flertal avseenden inte är i enlighet med uppdraget att främja barns trygghet och utveckling. Forskning om barngruppsstorlek och personaltäthet påvisar att små barngrupper och hög personaltäthet gynnar barns välmående och utveckling. Trots det är dagens barngrupper stora och personaltätheten låg. Därav bedrivs förskoleverksamheterna inte utifrån evidensbaserad pedagogik. Istället frångås det som fastslås i förskolans styrdokument.

1 Förord

Vi vill tacka samtliga förskolechefer som låtit oss ta del av barns vistelsetider och pedagogers arbetstider. Vi vill också rikta ett stort tack till de pedagoger som medverkat i intervjuerna och delat med sig av sina erfarenheter. Era kloka infallsvinklar på förskolepraktiken har bidragit till givande samtal och reflektioner. Utan er medverkan hade denna studie inte varit genomförbar. Vi vill även rikta ett varmt tack till vår handledare Anders Pedersson för givande handledningstillfällen. Genom ditt öga för detaljer har vi och vår text utvecklats under examensarbetets gång. Arbetet med denna studie har medfört en stark vilja hos oss att verka för en förändring i förskolan för såväl barn som vuxna. Med denna studie vill vi också belysa den problematik som finns kring barngruppers storlek. Vi hoppas på förbättrade villkor i förskolan för framtida generationer.

2 Innehållsförteckning

1	Förord.....	1
2	Innehållsförteckning	1
3	Inledning	2
4	Syfte och frågeställning.....	2
5	Bakgrund	3
6	Tidigare forskning.....	4
6.1	Förskolans kvalitet och uppdrag	4
6.2	Barngruppsstorleken inverkan på barn.....	6
6.3	Pedagogers upplevelser	7
7	Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp.....	8
7.1	Anknytningsteori	9
7.2	Inskolning.....	10
7.3	Kvalitet.....	11
8	Metod och genomförande	12
8.1	Metod.....	12
8.2	Genomförande	15
9	Resultat.....	16
9.1	Kartläggning	16
9.1.1	Barngruppsstorlek och personaltäthet.....	16
9.1.2	Personaltäthetens variation under dagen.....	18
9.2	Intervjuer.....	20
9.2.1	Inskolning	21
9.2.2	Förskolans strukturkvalitet	22
9.2.3	Skolverkets påstående.....	25
10	Diskussion	27
10.1	Barngruppsstorlek och personaltäthet	27
10.2	Förskolans organisatoriska ramar	28
10.3	Slutdiskussion	30
11	Referenslista.....	33
12	Bilagor	37

3 Inledning

Förskolans kvalitet är ett vanligt förekommande forskningsområde (Goossen & Van IJzendoorn, 1990; Shim, Hestenes & Cassidy, 2004; OECD, 2012; Sheridan, Williams & Pramling Samuelsson, 2014; Pramling Samuelsson, Williams & Sheridan, 2015). Allt fler barn vistas i förskolan, vilket ställer högre krav på barnomsorgen. År 2017 var 84 procent av alla barn i åldrarna 1-5 år inskrivna i svensk förskola (Skolverket, 2018c). Uppdraget man har som pedagog i förskolan innebär att man ska utgå från varje barns behov och förutsättningar (Skolverket, 2016). Samtidigt är barngrupperna stora och därav är även antalet individer vars behov ska tillgodoses stort. Det komplexa arbetet riskerar att försätta förskolepersonal i en problematisk situation och de har begränsade möjligheter att påverka sin situation. I de fall verksamhetens förhållanden inte motsvarar de arbetsvillkor som krävs för att uppfylla läroplanens mål och möta samtliga barn, uppstår ett dilemma kring hur man ska gå tillväga (Pramling Samuelsson, Williams & Sheridan, 2015).

År 2017 publicerade Skolverket information om att barngrupperna inte varit mindre sedan år 1992 (Skolverket, 2017c). År 2018 menar Skolverket att barngrupperna sedan föregående år fortsatt att minska och att personaltätheten ökat (Skolverket, 2018b). I kontrast till detta visar Arbetsmiljöverkets statistik att förskolläraryrket är ett av de mest utsatta yrkena när det gäller sjukskrivning (Arbetsmiljöverket, 2018). Till följd av de många sjukskrivningar som förekommer i förskolan, får barnen avbrott i de viktiga relationer som är nödvändiga för att de ska få en trygg grund. En relevant fråga i relation till den rådande personaltätheten är vad det faktiskt innebär att den ökat. Samtidigt som antalet barn som vistas i förskolan har ökat (Skolverket, 2018c), har även förskolepersonal större pedagogiskt ansvar i och med läroplanens revideringar (Skolverket, 2016). I enlighet med två av de främsta styrdokumenterna som används inom skolväsendet ska man i varje situation verka för barnets bästa. Inräknat i barnets bästa är bland annat att skapa en förskola där barn kan växa, känna trygghet och få stöttning i att göra sin röst hörd (Skolverket, 2016; UNICEF, 2009).

Intentionen med denna studie är att synliggöra vad barn ges för förutsättningar till trygga relationer och anknytning i dagens förskoleverksamhet. Det empiriska material som ligger till grund för denna studie består av insamlad data från en kartläggning och intervjuer med verksamma pedagoger. Barngruppsstorlek och personaltäthet är två viktiga faktorer för att undersöka barns möjligheter till trygga relationer i förskolan. Ytterligare faktorer som blir av vikt för att barnen ska ges goda förutsättningar till en trygg anknytning till pedagogerna är hur inskolningen organiseras. För att få inblick i hur barnens anknytning riskerar att påverkas av förskolans organisatoriska ramar granskas Skolverkets dokument över barngruppsstorlekar i Göteborg. Vidare jämförs dessa dokument med ett antal verksamheters specifika siffror över barngruppsstorlek och personaltäthet. För att styrka resultatet lyfts också förskolepersonals upplevelser.

4 Syfte och frågeställning

Studiens övergripande syfte är att problematisera Skolverkets siffror över barngruppsstorlekar i Göteborg och att undersöka förskolepersonals upplevelser av förskolans organisatoriska ramar. Pedagogernas beskrivningar av hur inskolningen går till i deras verksamheter sätts i relation till anknytningsteorins idéer om barns anknytning. Vidare analyseras och diskuteras resultaten av kartläggningen och intervjuerna i relation till policydokument och tidigare forskning kring barngruppsstorlek och anknytning.

Mer specifikt kommer följande två frågor besvaras:

1. Hur ser barngruppsstorlekarna och personaltäteten ut på de förskolor som ingår i undersökningen?
2. Hur upplever de medverkande pedagogerna att de organisatoriskt ges förutsättningar att implementera det som står i förskolans policydokument?

5 Bakgrund

Skolverket menar att barngrupperna inte sedan 1992 varit så små som nu (Skolverket, 2017c). I strävan efter att förstå Skolverkets uttalande blir det aktuellt att rikta uppmärksamhet mot hur förskolans roll och uppdrag förändrats över tid. Skolverket (2004) menar att en rad avgörande förändringar skett inom barnomsorgen som utgjort viktiga omständigheter att ta i beaktande i relation till barns anknytning och förskolans kvalitet.

Tidigt under år 1998 åtog sig Skolverket myndighetsansvaret över barnomsorgen. Senare under samma år infördes läroplanen och förskolan blev det första steget i skolledet (Skolverket, 2003). Det finns ett flertal motiv till varför förskolans pedagogiska roll förstärktes. Man började förstå förskolans betydelse och vikten av att skapa en samsyn gällande utveckling och lärande. Intentionen med införandet av läroplanen var också att skapa en bro mellan de olika skolformerna, att främja det livslånga lärandet och att öka förskolans kvalitet. Andra viktiga aspekter som betonades var att barnen redan i barndomsåren skulle ges möjlighet att ingå i berikande sociala och pedagogiska atmosfärer. Ur ett internationellt perspektiv ansågs också skolan vara en viktig aspekt för ett lands ekonomiska tillväxt (Skolverket, 2004).

Sedan Sverige fick sin första läroplan år 1998, har uppdraget reviderats ett flertal gånger. Till följd av dessa revideringar har förskolans strävansmål och pedagogiska roll förstärkts genom ämnesuppdelningarna språk och kommunikation, matematik, naturvetenskap och teknik. Ytterligare resultat av revideringarna är att ansvarsfördelningen mellan de verksamma tydliggjorts (OECD, 2012). Dokumentation har sedan mitten av 90-talet fortsatt att växa inom svensk förskola. En av anledningarna till detta var att staten ville få insyn i hur förskolorna arbetar (Åsén & Moberg, 2015). Av samma anledning fick systematiskt kvalitetsarbete och pedagogisk dokumentation också en given roll i läroplanen. Eftersom uppdraget i förskolan utvecklas i takt med samhället, har samhällets digitalisering medfört ytterligare krav på förskolepersonalen. Samtidigt som uppdraget är förhållandevis strikt och övergripande, finns ett stort handlingsutrymme som möjliggör för varje enskild pedagog att arbeta fritt mot målen (OECD, 2012). Denna frihet kan ses som positiv och ger pedagoger möjlighet att forma sin undervisning efter barnen. Handlingsutrymmet bidrar även till att mycket förberedelser och planering krävs av förskolepersonalen, vilket riskerar att öka arbetsbelastningen ytterligare.

Under samma decennium som förskolans första läroplan infördes minskade de resurser som förskolan då gavs till förfogande (Skolverket, 2004). En kartläggning som gjorts av Skolverket (2003) visar att barngruppernas storlek förändrats över tid. Barngrupperna i Sverige ökade generellt sett markant i början av 90-talet. Det lyfts också att barngrupperna ända fram till år 2002, då rapporten skrevs, fortsatte att öka något i storlek (Skolverket, 2003). I Skolverkets (2017d) bilaga "Måluppfyllelse i förskolan" skrivs en rekommendation fram i relation till antalet barn per barngrupp. Skolverket poängterar att det rekommenderade antalet inte bör ses som statistiskt, utan som något att förhålla sig till tillsammans med andra betydande omständigheter. För barngrupper med barn i åldrarna 1-3 år är 6-12 barn per grupp

rekommenderat. För avdelningar med barn i åldrarna 3-5 år rekommenderas att barngruppen utgörs av 9-15 barn.

För att få en förståelse för Göteborgs barngruppsstorlekar och för att kunna jämföra vårt resultat med redan befintligt material, har sex av Skolverkets dokument över statistik granskats. Statistiken visar siffror över barngruppsstorlekar i Göteborg och på riksnivå (Se bilaga 1, 2 & 3). Sammanställningarna redogör för antalet inskrivna barn per avdelning i Sverige respektive Göteborg år 2017 (Skolverket, 2017b; Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018c; Skolverket, 2018d; Skolverket, 2018e; Skolverket, 2018f). Ytterligare två dokument har granskats som presenterar personaltäteten i Göteborgs förskolor och på riksnivå (Se bilaga 4), det vill säga antalet barn som varje pedagog ansvarar för (Skolverket, 2017a; Skolverket, 2017e). Statistiken över Sveriges förskolor visar att 44% av avdelningarna med yngre barn implementerat Skolverkets rekommendationer, medan en övervägande del av avdelningarna inte gjort det (Skolverket, 2018d). Av de avdelningarna med äldre barn efterföljde 47% Skolverkets rekommendationer medan 53% översteg antalet (Skolverket, 2018e). I Skolverkets statistik över barnantalet på Göteborgs förskoleavdelningar redovisas endast medelvärden. Det som kan utläsas är att avdelningarna med yngre barn år 2017 i genomsnitt bestod av 12,5 barn per grupp och att medelvärdet för äldre var 16,3 barn (Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). Medelvärdet för antalet barn per avdelning i Sverige var år 2017 15,3. I Göteborg var medelvärdet 15,5, vilket innebär att genomsnittet för antal barn per avdelning var högre i Göteborg än på riksnivå (Skolverket, 2017b). I Skolverkets statistik över personaltäteten i Göteborg är antalet barn per pedagog 5,1 (Skolverket, 2017e). Samma personaltätet presenteras på riksnivå (Skolverket, 2017a).

6 Tidigare forskning

I denna del av texten presenteras tidigare forskningsstudier som bidrar till en förståelse om forskningsområdet. Tillsammans med bakgrundsavsnittet bildar tidigare forskning underlag för analys av undersökningens datamaterial. Första forskningsområdet som presenteras är förskolans kvalitet och uppdrag. Därefter lyfts studier som berör hur barngruppens storlek och personaltätet påverkar barns välbefinnande och utveckling. Slutligen riktas fokus mot pedagogers upplevelser av stora och små barngrupper.

6.1 Förskolans kvalitet och uppdrag

Vad som blir relevant att ta hänsyn till i frågan om förskolans uppdrag och kvalitet, är pedagogers upplevelser av den förändring som läroplansreformens inträdande fick till följd. Några år efter det att reformen trätt i kraft gjordes en undersökning av dess resultat, liknande en lägesbedömning (Skolverket, 2004). Syftet var att utvärdera läroplanens effekt på förskolans kvalitet. Utvärderingen genomfördes genom tre delstudier som sammantaget skulle ge en nyanserad bild av förändringen på olika ansvarsnivåer. Studien består av en metaanalys, en enkätundersökning samt intervjuer med verksamma inom förskolan (Skolverket, 2004).

I studiens resultat framgår att förskolepersonal upplever det som att läroplanens införande gjort stor skillnad i uppdraget. Det går att utläsa att majoriteten nämnde läroplansförändringen i positiv bemärkelse. Hur många som talade om förändringen i negativa ordalag framgår inte. Ytterligare nämnda aspekter som läroplanen resulterat i är ökad medvetenhet, en ny barnsyn, högre yrkesstatus, mer systematiskt kvalitetsarbete samt ett tydligare uppdrag och högre krav. På frågan om vad som varit den mest märkbara förändringen under de föregående fem åren, var det fler som angav konsekvenserna av minskade resurser än de som lyfte den nya

läroplanen. Konsekvenser av resursminskningen som personalen redogjorde för var bland annat större barngrupper, högre arbetsbelastning och mer stress. De lyfte också att ett resultat av högre ljudvolym i verksamheterna, större barngrupper och lägre personaltäthet innebar en stressigare och mer styrd vardag för barnen. Personalen upplevde också högre krav från vårdnadshavarna i och med läroplanens införande och barnen upplevdes som mer krävande. I och med ovannämnda negativa förändringar i förskolan blev det också svårare att rekrytera utbildad personal (Skolverket, 2004).

Sammanfattningsvis vittnar studiens intervjuer om att förskolan under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet genomgått avsevärda förändringar vars resultat gett såväl positiva som negativa utgångar. Kraven på de verksamma inom förskolan har ökat tillsammans med de pedagogiska utmaningarna. Även förskolans kvalitet och förskolläraryrkets status har ökat efter de förändringar som gjordes. Vad som också blir tydligt är att både de anställda och barnen berörs av förskoleverksamheternas skifte vad gäller både pedagogisering och nedskärning av resurser. Studiens resultat visar också på stora skillnader i olika kommuner beträffande förskolepersonalens upplevelser (Skolverket, 2004). Det som blir intressant i tvetydigheten att yrkets status ökat samtidigt som det blir svårare att rekrytera personal är i vilken bemärkelse yrkets status faktiskt ökat. Ytterligare en fråga man kan ställa sig är hur kvaliteten kan öka när man inte kan anställa personal med behörig utbildning för att undervisa förskolebarn. I Skollagen framgår att de verksamma inom förskolan ska ha den utbildning eller erfarenhet som krävs för att barnens behov ska tillgodoses i såväl pedagogiskt avseende som ur omsorgssynpunkt (SFS 2010:800).

OECD (2012) är en internationell organisation som bland annat arbetar för att höja kvaliteten i förskolan. De verkar exempelvis för att inspirera och de ger förslag till kvalitetsutvecklande strategier och åtgärder. OECD gör jämförelser mellan 33 olika länder inom utbildning och omsorg. Organisationen har skapat ett reflektionsunderlag för att verksamheterna lättare ska få syn på förbättringsområden. Bland annat läggs vikt vid att behålla erfarna pedagoger inom sektorn och minska omsättningsgraden. En kontinuitet i personalstyrkan bidrar till att främja barnets anknytning till arbetslaget. Förhållandet mellan personaltäthet och barngruppsstorlek har en betydande roll för barns utveckling. Barnen får i en mindre barngrupp större möjlighet att mötas som enskilda individer och garanteras en mer trygg och säker miljö. Av de länder som är medlemmar i organisationen har 19 bestämmelser över hur många barn en personal får ansvara för. För äldre barn är maxantalet i genomsnitt 18 barn per pedagog och för yngre 7. Sverige är ett av de länder som inte har någon lag som reglerar maxantalet barn i barngrupperna. OECD lyfter dock en möjlig förklaring till varför Sverige inte har liknande lagstiftning om maxantalet barn per pedagog. Deras motivering är att kvaliteten i Sverige är högre än i de andra länderna och att det därför inte skulle behövas (OECD, 2012).

En annan möjlig utgång som en sådan lagstiftning riskerar att få till följd är att strukturkvaliteten istället förändras i negativ bemärkelse. År 2004 ökade staten budgeten för barnomsorgen med 2 miljarder kronor för att anställa ytterligare 6000 förskollärare och barnskötare. Bidraget syftade till att minska barngrupperna och öka personaltätheten för att ge bättre förutsättningar till att implementera läroplanen och höja kvaliteten (OECD, 2012). Huruvida denna ökning i resurser talar för att Sverige skulle ha en barnomsorg av hög kvalitet eller att detta gjorts för att åtgärda en tidigare bristande organisation framgår inte. Forskning visar att personal som trivs med sitt arbete ger en bättre omsorg. För att personal ska må bra i sitt arbete är gruppens storlek och personaltäthet viktiga kvalitetsfaktorer. Detta ger pedagoger tid och möjlighet att erbjuda barnen den uppmärksamhet de behöver. Personalen behöver även tid för att planera, dokumentera, analysera och reflektera, både individuellt och

kollektivt. Att öka personaltätheten är dock en dyr investering. En minskning av en barngrupp från 15 till 10 barn, skulle öka antalet lärare med 50% och därmed även den totala lönekostnaden (OECD, 2012). Det finns också en osäkerhet kring vilken barngruppsstorlek och personaltäthet som är mest gynnsam (Chetty, Fredman, Hilger, Saez, Whitmore Schanzenbach & Yagan, 2011).

Personalkompetens är avgörande för kvaliteten i förskolan. Förskolepersonalens utbildning och kompetens är två av de viktigaste faktorerna för en framgångsrik förskola. För att arbeta i enlighet med läroplanen måste personalen ha god kunskap om barns utveckling och lärande. Skolverket har publicerat stödmaterial och riktlinjer för att möta pedagogerna i implementeringen av läroplanen. Ur kvalitetssynpunkt sker kontinuerligt granskningar i verksamheterna. Skolverket har även i samarbete med svensk tv lanserat kortfilmer för att hjälpa och inspirera pedagoger att implementera läroplanens ämnen. Utifrån de förhållandevis få hjälpmedel Skolverket erbjuder, blir det betydelsefullt för förskolans kvalitet att var och en som verkar inom förskolan själv tar ansvar för sin fortbildning. Dock krävs att cheferna ger tid och stöttning för att möjliggöra för varje anställds utveckling (OECD, 2012).

6.2 Barngruppsstorlekens inverkan på barn

Forskning understryker att gruppdynamik och verksamhetens atmosfär kan ha en stor inverkan på barns utveckling och de relationer barnet skapar (Shim, Hestenes, Cassidy, 2004; Sheridan, Williams & Pramling Samuelsson, 2014; Pramling Samuelsson, Williams & Sheridan, 2015; Skalická, Belsky, Stenseng och Wichstrøm, 2015). Forskning om ämnet finns på nationell såväl som internationell nivå. Skalická, Belsky, Stenseng och Wichstrøms (2015) empiriska studie syftar till att förstå vilken effekt stora barngrupper kan ha på barns utveckling. Undersökningen genomfördes med stöd av barnens vårdnadshavare, sjuksköterskor och lärare. Med deras sammansatta erfarenheter och kunskaper om barnet, fastställdes att det finns skillnader på barns hälsa, utveckling och beteende utifrån barngruppernas storlek. Barnen som medverkade delades upp i grupperna stora- respektive små barngrupper, där de små grupperna inte översteg 15 barn. Studiens resultat visar att barn som spenderar mycket tid i stora barngrupper tenderar att utveckla ett mer utåtagerande beteende. Detta tros bero på att barnen spenderar mindre tid i interaktion med vuxna och mer med jämnåriga. Läraren har inte lika stora möjligheter att engagera sig för och möta varje enskilt barn i stora barngrupper och barnen riskerar att gå miste om en relation till sin lärare som präglas av positivitet, trygghet, tillit och lyhördhet (Skalická et al., 2015).

En empirisk studie gjord i North Carolina beskriver hur sammansättningen av lärare och lärares beteende påverkar kvaliteten i förskoleklass (Shim, Hestenes & Cassidy, 2004). Studien visar att lärares utbildning påverkar kvaliteten i interaktionen mellan vuxen och barn. Däremot kan två lärare med olika grad av utbildning ha en kvalitativ verksamhet om de möts som jämlika och samarbetar. Enligt studien ger en sådan sammansättning den högsta kvaliteten när det kommer till barnomsorg. Observationerna som gjordes visade att fler barn per lärare bidrog till en mer strikt och kontrollerad miljö. I en barngrupp med lägre barnantal per lärare skapades en mer kommunikativ miljö där barnen fick möjlighet till mer individuell kommunikation med en lyhörd vuxen. Miljön i klassrummet var mer inspirerande, öppen och varm. Utbildad personal, lägre barnantal per lärare och mindre barngrupper påverkade lärares beteende positivt, vilket gav en mer kvalitativ barnomsorg och högre kvalitet i klassrummen (Shim et al., 2004).

Elena Commodari (2013) har genomfört en empirisk studie som är av relevans för att förstå hur stor inverkan anknytningen har på barns lärande. Studiens huvudsakliga syfte var att genom observation undersöka sambandet mellan barns anknytning, skolberedskap och risken för inlärnings- och utvecklingssvårigheter. I studiens resultat lyfts att barns anknytning till sin lärare har en stor roll i hur väl barnen tillägnar sig de kunskaper och färdigheter som efterfrågas att de ska erövra i förskolan. Av de 152 barn som deltog i studien var det endast 60 barn som hade en trygg anknytning till sina lärare. Barn med en trygg anknytning visade sig också ha en bättre skolberedskap och löpte mindre risk att utveckla inlärnings- och utvecklingssvårigheter. Barn med trygg anknytning uppvisade i regel högre kunskapsnivå än barn med otrygg anknytning. Detta visade sig i bland annat språkkunskap, läsning, skrivning och matematik samt att de tillägnat sig mer utvecklade metakognitiva färdigheter. Troligtvis är anledningen till detta att ett barn som har en trygg relation till sin lärare uppmuntras till mer språklig kommunikation och inkluderas i mer berikande samtal (Commodari, 2013).

Vad som utifrån studiens resultat blir viktigt att ta i beaktande är att såväl som anknytningen kan främja barns kognitiva och sociala förmåga, så har ett barn med goda sociala och kognitiva förmågor lättare för att skapa en god anknytning till vuxna. Ett barn med goda språkliga och sociala färdigheter har också lättare för socioemotionell anpassning och därav lättare att skapa relationer till andra. Vidare hjälper även språklig och social förmåga barnet att förstå och tillägna sig det beteende som efterfrågas i förskolan. Språkligt kompetenta barn har sannolikt lättare för att uttrycka sina behov vilket främjar relationen till deras lärare. Det blir på så vis också lättare för läraren att svara mot barnens önskan och behov, tillämpa ett mer individanpassat bemötande samt att det blir lättare att skapa tryggare relationer med dessa barn. Trygg anknytning hjälper barn att balansera sökandet efter trygghet med att våga utforska sin omvärld. En positiv lärar-barnrelation erbjuder barnet den stöttning, uppmuntran och vägledning som är nödvändig för att barnet ska trivas och växa. Till skillnad från barn med trygg anknytning kan barn med otrygg anknytning till sina lärare även ha svårare för att nyttja och delta i de spontana lärandetillfällena de erbjuds i förskolans sociala och fysiska miljöer (Commodari, 2013).

Ovanstående forskning blir relevant i relation till denna undersökningens resultat. Utifrån de studier som gjorts tidigare ges en bild av barngruppsstorlekens inverkan på barnen och deras anknytning. Majoriteten av den forskning som finns inom området visar att barn påverkas negativt då personaltätheten är låg. För att kunna analysera de intervjuer som gjorts i denna studie med redan befintligt material redovisas nedan tidigare forskning om pedagogers upplevelser av förskolans strukturkvalitet.

6.3 Pedagogers upplevelser

Sheridan, Williams och Pramling Samuelssons (2014) studie om barngruppsstorlekar grundar sig på intervjuer med pedagoger från förskolor runt om i Sverige. Barnantalet i de olika barngrupperna varierade från att vara mellan 12 och 45 barn. Studiens resultat visar att pedagogerna hade svårt att ringa in vad som bör ses som en för stor barngrupp utifrån att bara ange ett antal barn. De menade att en mängd andra aspekter också bör tas i beaktande. Bland annat nämndes barnens ålder och kön, kombinationen av barn i gruppen, särskilda behov, den fysiska miljön och personaltäthet som viktiga faktorer. De framhöll att situationer då barngruppen bör vara liten är när barnen är små och då man vill rikta barnens uppmärksamhet mot ett gemensamt lärandeobjekt (Sheridan, Williams & Pramling Samuelssons, 2014). Pedagogerna som medverkade fick också ange för- och nackdelar med stora respektive små barngrupper. De nackdelar som pedagogerna uttryckte fanns med stora barngrupper var att det

blir svårt att hinna möta varje barn individuellt. De upplevde sig också otillräckliga i den bemärkelse att de hade svårt att närvara och finnas till hands för alla barn, inte minst i konflikter. Pedagogerna uttryckte också att de många relationer som följer med en stor barngrupp får som konsekvens att konflikter uppstår i en högre utsträckning. Även pedagogens möjlighet att delta i lekar, engagera sig, utveckla barnens idéer och hjälpa dem begränsades. Stora barngrupper bidrog till en lång väntan för barnen, i såväl lekar som i önskan att få pedagogens uppmärksamhet (Sheridan et al., 2014).

Vad som upplevdes som positivt i små barngrupper var att det möjliggjorde för pedagoger att observera barnen och deras samtal, skapa en dialog och ställa frågor med grund i barnens kunskap och intressen. I kontrast till detta menade pedagoger som arbetade i stora barngrupper att det är en fråga om tur om man hamnar i lärandesituationer och att det är svårt att finna tid att skapa, uppmärksamma och delta i vardagliga lärandesituationer. Ytterligare en nackdel med stora barngrupper var enligt pedagogerna att vissa barn riskerar att hamna i skymundan. Barn som är mer utåtriktade får den största uppmärksamheten vilket gör att resterande barn kan få svårt för att göra sina röster hörda. Lärarna lyfte att förutsättningarna för lärande enklare skapades när barngrupperna var mindre. Enligt de medverkande lärarna upplevdes arbete i små barngrupper som relativt bekymmerslöst och de ansågs ge bättre förutsättningar (Sheridan et al., 2014).

Samma forskare som utförde undersökningen ovan, har gjort ytterligare en empirisk studie som består av intervju och enkät (Pramling Samuelsson, Williams & Sheridan, 2015). Utöver ovanstående slutsatser lyfts i denna studie även svårigheter med att nå läroplanens intentioner i relation till stora barngrupper. I undersökningen lyfts att antalet barn reglerar pedagogernas arbets sätt och huruvida de arbetar mot läroplanen. Därmed begränsas vad barnen får med sig för verktyg och kunskap i sin fortsatta skolgång. Forskarna menar att förskollärarna sätts i en orättvis sats med en mängd krav och pedagogiska skyldigheter, men att de trots det inte får möjlighet att påverka sin situation. Pedagogerna uttrycker också att det finns svårigheter med att möta de barn som är i behov av särskilt stöd då många barn vill ha pedagogens uppmärksamhet. Studien belyser även vårdnadshavarnas oro över barnantalet i dagens förskolor (Pramling Samuelsson et al., 2015).

Stora barngrupper påverkar de pedagoger som arbetar i förskolan vilket i sin tur har en negativ inverkan på barnen. Trots att läroplanen fastslår att förskolepersonalen ska planera lustfyllda, givande lärandetillfällen och en individanpassad utbildning (Skolverket, 2016), görs inte alltid detta på grund av den stora arbetsbelastningen. Den utbildning som bedrivs i förskolan sker inte alla gånger utifrån planerade lärandetillfällen utan i de spontana lärandesituationer som uppstår i verksamheten. De individuella mötena med barnen sker sällan och pedagogerna måste prioritera de konflikter som en stor barngrupp medför (Sheridan et al., 2014; Pramling Samuelsson et al., 2015). Utifrån tidigare forskning om barngruppsstorlekar kan utläsas att färre barn per personal är att föredra (Skalická et al., 2015; Shim et al., 2004; Commodari, 2013; Sheridan et al., 2014; Pramling Samuelsson et al., 2015). Tidigare forskning om ämnet belyser vikten av att undersöka de faktiska omständigheter som pedagoger arbetar under.

7 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

I detta avsnitt presenteras den teori och de centrala begrepp som kommer att användas vid analysen av det insamlade materialet. Anknytningsteorin har bildat utgångspunkt för förståelsen av barns anknytning och hur förskolans organisatoriska ramar möjliggör för en

trygg anknytning (Bowlby, 1994; Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Barngruppsstorlek och personaltäthet är två viktiga faktorer för att undersöka barns möjligheter till trygga relationer i förskolan. Ytterligare en faktor som blir av vikt för att synliggöra vad förskolebarn ges för förutsättningar till en trygg anknytning till pedagogerna är hur inskolningen organiseras. Därav blir inskolningen ett centralt begrepp för analysen av studiens insamlade data. De ramar för inskolningen som nämns i intervjuerna analyseras mot bakgrund av anknytningsteorin och dess indikatorer på att goda förutsättningar ges för barnen att skapa trygga relationer. Eftersom denna studie även berör förskolans kvalitet, blir det av vikt att definiera olika slags kvalitetsaspekter för att vidare kunna ge en nyanserad bild av förskolans kvalitet idag. För att förklara de olika kvaliteter som undersöks i denna studie har Skolverkets definitioner av strukturkvalitet, processkvalitet och resultat kvalitet använts (Skolverket, 2004).

7.1 Anknytningsteori

För att kunna förstå och beskriva barns behov av trygg anknytning har John Bowlbys (1907-1990) teorier om ”attachment” använts. Teorin har i det svenska språket översatts till bindningsteori eller anknytningsteori. Vi har i denna text valt att använda oss av det sistnämnda. Anknytningsteorin är väl etablerad inom den svenska barnomsorgen. Därav kommer teorins idéer om barns anknytning användas för att kritiskt analysera och diskutera barns möjligheter till att skapa trygga relationer i förskolan. Bowlby (1994) var bland de första att intressera sig för och observera barns anknytning. Han studerade hur små barns utveckling påverkas då de skiljs från sin omsorgsperson. Efter att anknytningsteorin grundades av Bowlby (1994) har flera forskare använt och tolkat teorin (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Broberg, Hagström och Broberg (2012) lyfter anknytningsteori som en av de viktigaste psykologiska teorierna för att förstå hur barn skapar trygghet i relation till andra och sig själva. I Bowlbys teori ses kvinnan som den självklara omsorgspersonen och fokus ligger på bandet mellan mor och barn. Möjligheten för barnet att även skapa en anknytningsrelation till andra utesluts dock inte. Bland annat beskrivs mormor, farmor och barnflickor som en potentiell omsorgsperson för barnet att knyta an till (Bowlby, 1994). I motsats till detta används anknytningsteori i denna text som en ingång för att analysera barns anknytningsrelationer till vuxna oberoende av kön. Med utgångspunkt i anknytningsteorin blir främst två centrala begrepp av relevans för denna studie. Dessa är anknytning och trygg bas. Begreppen och dess roll i denna text beskrivs nedan.

Eftersom Bowlbys (1994) teorier om anknytning växte fram under 1930-talet såg barnomsorgen då annorlunda ut i jämförelse med idag. Detta är troligtvis anledningen till att pedagoger inte omnämns. Man skulle dock kunna likställa pedagoger med dåtidens barnflicka i detta avseende. I enlighet med Bowlbys (1994) teorier menar även Goossens och Van IJzendoorn (1990) att barns anknytning till omsorgspersonal inte bör likställas med bandet till dess vårdnadshavare. Enligt Skolverkets statistik från år 2017 var 84% av barnen i åldrarna 1-5 år inskrivna i svensk förskola (Skolverket, 2018c). Därför är det idag ytterst angeläget att beakta barns anknytning till pedagoger.

Eftersom anknytning är centralt i texten, blir det relevant att definiera begreppet. Anknytning beskriver relationen mellan barnet och en vuxen som från barnets sida uppstår i strävan efter trygghet och en fast punkt (Bowlby, 1994). En för barnet gynnsam och trygg anknytning präglas av ett gemensamt engagemang, tillit och en försäkran om att bli bemött och stöttad i utsatta situationer samt i vardagliga omsorgsbehov. Ofta benämns denna form av anknytning som trygg anknytning. Bowlby (1994) menar att den otrygga anknytningen förhindrar

möjligheten för barnet att utvecklas optimalt. Han lyfter också att en otrygg anknytning har till följd att barnet känner misstro och ångest och därför undviker att ingå i sociala relationer som inkluderar nära kontakt. Eftersom Bowlby menar att ett barns relation till sin mor präglar vilken roll barnet får i en daghemsgrupp (Bowlby, 1994), kan man förstå det som att ett barns bakgrund är avgörande för barnets skolgång. Riley (2009) menar i motsats till detta att relationerna barnet skapar efter den primära anknytningsrelationen, erbjuder möjligheten att korrigera anknytningsupplevelsen för individer som fått erfara otrygg anknytning. Även Goossens och Van IJzendoorn (1990) menar att barn är mer flexibla i sin utveckling av relationer och att de kan skapa en trygg anknytning till andra omsorgspersoner trots att anknytningen till vårdnadshavarna är mycket otrygg. Detta synliggör att lärarens viktiga och komplexa roll innefattar mycket mer än endast undervisning. I enlighet med Riley (2009) och Goossens och Van IJzendoorns (1990) teorier utgår denna text från att barn är mer resilienta i sin utveckling än vad Bowlby menar. Den vuxne som barnet knyter an till refereras ofta till som omsorgspersonen. Omsorgspersonen utgör i den trygga anknytningen en trygg bas för barnet att utgå ifrån i utforskandet av omvärlden. Det är betydelsefullt att omsorgspersonen är lyhörd och har kunskap om barns anknytningsprocess för att barnet ska få och bibehålla en trygg anknytning (Bowlby, 1994).

7.2 Inskolning

Utifrån Bowlbys anknytningsteori finns ett flertal viktiga förutsättningar för att barnets anknytning ska underlättas. För att få ett mer nutida perspektiv på anknytning som går att applicera på dagens förskola har Broberg, Hagström och Brobergs (2012) tolkning av Bowlbys anknytningsteori använts. I intervjun som bildar utgångspunkt för denna studie berörs frågor om inskolning och anknytning. Broberg, Hagström och Brobergs (2012) perspektiv på anknytning har använts för att beskriva viktiga faktorer för barnet i anknytningsprocessen. Författarna listar ett flertal centrala aspekter som är viktiga att ta i beaktande under inskolningen. Inledningsvis beskrivs att barnen ska ges möjlighet att etablera en relation till en pedagog med stöttande vårdnadshavare närvarande. Den andra aspekten syftar till den tid vårdnadshavaren bör delta vid inskolningen. Rekommendationen är att vårdnadshavaren ska närvara två veckor för barnets skull. De två veckorna ger även möjlighet för barnet att lämnas under kortare stunder som sedan utökas. Anledningen till att tiderna successivt ökar är att barnet ska få erfara att pedagogen kan möta barnets behov av trygghet. För att möta barnens behov vid inskolningen förutsätter det att varje pedagog inte ansvarar för ett för stort antal barn. För såväl barnet som vårdnadshavarna är det fördelaktigt att en pedagog har det centrala ansvaret för inskolningen (Broberg et al., 2012).

I nya sammanhang, såsom första mötet med förskolan, kan barn riskera att uppleva stress och oro. Därför är det av stor vikt för barnet att mötas av en pedagog som ansvarar för hela inskolningen. För att pedagogerna ska kunna skapa en trygg atmosfär för barnet som skolas in krävs att pedagogerna har den tid och engagemang som behövs. Detta bidrar till att barnet inte är i lika stort behov av sin primära anknytningsperson under tiden på förskolan. Yngre barn är i större behov utav individuell kontakt med vuxna i jämförelse med äldre barn (Broberg et al., 2012). Det är inte ovanligt att barn skolas in redan vid ett års ålder och därav är det viktigt att pedagogerna är medvetna om detta och ägnar tid åt det enskilda barnet. Philip Riley (2009) skriver om barns anknytningsprocesser med utgångspunkt i Bowlbys anknytningsteori. Specifikt lyfts vad som sker då barn separeras från deras vårdnadshavare. Då barnet skiljs från sin vårdnadshavare vid exempelvis lämning på förskolan, kan det framkalla en separationsångest hos barnet. När detta sker tillämpar barnet en individuell strategi för att

reducera ångesten. Ofta inkluderar det separationsprotesterande beteendet aggression. Hos mycket små barn triggas separationsångesten av det fysiska avståndet mellan barnet och dess primära omsorgsperson, medan äldre barns separationsångest triggas av ett upplevt emotionellt avstånd från sin trygga bas. Människor med en trygg anknytning har i regel mindre separationsångest än de med otrygg (Riley, 2009).

Sammanfattningsvis kan följande kriterier ses som de mest betydelsefulla för att möjliggöra för en trygg anknytning. Inskolningens tid, antalet primära inskolningspedagoger och pedagogens möjlighet att fokusera på ett litet antal barn är indikatorer som kommer att användas för att mäta de förutsättningar som ges för barns anknytning i dagens förskola. Den optimala inskolningstiden för barns anknytningsprocess är om inskolningen får fortgå under två veckors tid. Att föredra är om barnet får knyta an till en specifik pedagog till en början för att sedan successivt knyta an till samtliga pedagoger i sin egen takt. Antalet barn som varje pedagog ansvarar för i verksamheten får inte bli så stort att pedagogen inte kan möta det nya barnets behov (Broberg et al., 2012). Utifrån att pedagogen behöver ha möjlighet att möta barnets behov och känslor, bör man heller inte ha flera inskolningar parallellt. Bowlby (1994) menar att ett barn som får en otrygg anknytning till sin omsorgsperson riskerar att få svårigheter med att ingå i sociala relationer och att det blir svårt för barnet att utvecklas optimalt. Om barnet inte har en trygg bas att utgå ifrån och återvända till då det utforskar omvärlden, hämmas barnets utveckling och känsla av trygghet (Bowlby, 1994). Med grund i detta kan alltså ett barns otrygga anknytning ge avsevärda konsekvenser för barns möjlighet att tillägna sig kunskap och känna gemenskap och tilltro. Eftersom förskolepersonalen under delar av dagen ersätter barnets primära omsorgsperson, har man som pedagog ett större uppdrag än att endast lära ut.

7.3 Kvalitet

Nedan presenteras tre olika nyanser av kvalitetsbegreppet. Den första är strukturkvalitet. I en förskolekontext utgörs strukturkvaliteten av den del av kvaliteten som pedagogerna inte kan påverka. Denna kvalitet bildar ett ramverk för arbetet. Exempel på dessa strukturella ramar är personaltäthet, barngruppens sammansättning, tid för planering, lagar, förordningar och policydokument samt resurser. Processkvalitet utgörs av hur pedagoger arbetar och förhåller sig till strukturkvaliteten. Mer specifikt berör processkvaliteten interaktionen mellan pedagoger och barn samt de vägar som väljs i arbetet mot policydokumenten. Även systematiskt kvalitetsarbete såsom pedagogisk dokumentation, reflektion, fortbildning och utveckling, ingår i processkvaliteten. Det handlar också om verksamhetens pedagogiska atmosfär och miljön som skapas av pedagoger och barn. Den tredje och sista nivån av kvalitet som lyfts i denna text är resultat kvalitet. Genom att mäta resultat kvaliteten mäter man graden av måluppfyllelse i relation till det som eftersträvas i arbetet. Resultat kvalitet diskuteras ofta i termer av pedagogisk kvalitet. Barn och vårdnadshavare är en viktig del i att utvärdera verksamhetens resultat kvalitet eftersom förskolan tillhandahåller en tjänst gentemot dem (Skolverket, 2004). Eftersom intervjupersonerna i denna undersökning uttalar sig om hur förskolans organisatoriska ramar skapar möjligheter respektive hinder i arbetet mot förskolans uppdrag, ges en bild av förskolans strukturkvalitet. Då personalen även beskriver hur inskolningarna organiseras, lyfts hur de utformar verksamheten utifrån de strukturella ramarna. Hur pedagogerna väljer att utforma inskolningarna utgör en del förskolornas processkvalitet. I studien undersöks inte resultat kvaliteten i förskolan. Det går dock att anta att nivån på förskolans struktur- och processkvalitet även ger utslag på resultat kvaliteten.

8 Metod och genomförande

8.1 Metod

Studien har både en kvantitativ och en kvalitativ ansats. Studiens kvantitativa ansats syftar till att klargöra, kategorisera, jämföra och urskilja likheter och skillnader mellan de olika forskningsobjekten (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Den kvantitativa ansatsen i denna studie består av insamlat material från en kartläggning. Genom kartläggning som metod undersöks ett specifikt forskningsobjekt och relevanta tillhörande faktorer (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017). Syftet med kartläggningen var att få en överblick av och kunna jämföra pedagogers arbetstider och barns vistelsetider samt personaltätheten i olika förskolor i Göteborg. Cheferna fick även ange barnens ålder. Vad som kan vara problematiskt då man inte är närvarande vid insamlingen av data vid kartläggningen är att det blir svårt att uppmärksamma och komma till rätta med eventuella missförstånd (Bjørndal, 2005). Då man talar om populationen i en kvantitativ studie syftar man på den grupp som man genom sin undersökning vill nå och uttala sig om (Eriksson Barajas et al., 2013). I denna studie utgjordes populationen av samtliga 560 förskolor i Göteborg.

Intervju som metod är lämplig för att lyfta och ge utrymme åt intervjupersonernas åsikter och tankar (Eriksson Barajas et al., 2013). De intervjufrågor som ställts är öppna för att synliggöra nyanser och kvaliteter och för att skapa förståelse för de komplexa fenomen som undersöks (Barmark & Djurfeldt, 2015). Intervjuguiden (Se bilaga 6) som användes bestod av tio frågor varav endast tre var öppna för djupa resonemang. Det finns två centrala anledningar till att göra en undersökning som inte kräver att respondenten behöver ta ställning till för många frågor. Dels är sannolikheten större att fler mottagare besvarar frågorna och deltagarna tenderar också att svara mer utförligt vilket bidrar till att öka undersökningens mätsäkerhet (Barmark & Djurfeldt, 2015). Metoden vid intervjuerna är i enlighet med respondentundersökningar. Intervjupersonerna fick besvara ett antal standardiserade frågor, vilket innebär att samma frågor ställdes till samtliga medverkande. Individernas uppfattning av deras organisatoriska och sociala arbetsmiljö stod i fokus. Samma frågor ställdes till respondenterna i syfte att kunna jämföra svaren, finna variationer och förklaringar. Intervjuerna präglades av ett interaktivt möte.

Intervjuerna utgick från en förutbestämd intervjuguide. Trots detta var ramarna friare för att möjliggöra för dialog och skapa en öppenhet gentemot olika infallsvinklar. Medvetet ställdes inga uppföljningsfrågor, för att minimera risken att påverka svaren från intervjupersonerna. För att underlätta datainsamlingen har data samlats in via löpande anteckningar. För att på plats kunna klargöra eventuella missförstånd i kommunikationen har de flesta intervjuer skett genom personliga möten i verksamheterna. Genom valet av samtalsintervjuundersökning framför frågeundersökning, riktas fokus mot de svarskategorier som synliggörs och inte mot att finna ett generaliserbart resultat för de medverkande pedagogernas upplevelser (Esaiasson et al., 2017). I undersökningen är samtliga svar av lika stor betydelse och det är inte bara de svar som är av majoritet som lyfts. En variation av svarspersoner ingick i studien vad gäller ålder, kön, yrkeserfarenhet, utbildning, förskolans organisation och område.

Den organisatoriska kartläggningen av förskoleavdelningarna och intervjuerna har kompletterats varandra för att styrka studiens resultat (Eriksson Barajas et al., 2013). Genom metodtriangulering möjliggörs att använda styrkorna från både intervjuer och kartläggning. Då man enbart använder statistiska metoder såsom kartläggning riskerar respondentens åsikt och upplevelse att hamna i skymundan. Vid användning av endast intervjuer som metod för datainsamling blir det istället svårt att få omfattande svar, i vilka man kan urskilja mönster,

skillnader och likheter (Barmark & Djurfeldt, 2015). Bjørndal (2005) lyfter att de metoder som registrerar datan i skriftlig form redan vid insamlandet är fördelaktigt att använda. Genom att vi i kartläggning och intervjuer direkt dokumenterat datan skriftligen, har vi besparats den tid det tar att transkribera datan.

Det bortfall man får i studien avgör om resultatet går att se som generaliserbart för hela populationen (Eriksson Barajas et al., 2013). Eftersom bortfallet i denna studie var stort går det inte att se resultatet som representativt för Göteborgs förskolor. Studiens bortfall kan analyseras utifrån antalet kommunala respektive fristående förskolor som deltagit i undersökningen. Den totala andelen förskolor i Göteborg består av 31% fristående och 69% kommunala, vilket innebär att de fristående förskolorna är färre. Utifrån de förskolor som kartlagts i denna studie utgörs 41% av fristående verksamheter och 59% av kommunala. Trots att de fristående även i denna studie är färre än de kommunala så är de fristående förskolorna överrepresenterade i relation till fördelningen mellan fristående och kommunala i Göteborg. Detta är ytterligare en anledning till att studiens resultat inte är representativt för Göteborgs förskolor. Vad orsaken till att fördelningen inte är i enlighet med hela populationen går inte att fastställa. Information om variationen mellan den del av populationen som väljer att medverka respektive avböjer förfrågan om medverkan ger underlag för en bortfallsanalys (Barmark & Djurfeldt, 2015).

Det har skett ett externt bortfall, då många av förskolorna i undersökningen valt att inte delta eller inte kunnat nås. Studiens resultat är inte generaliserbart. Däremot ger resultatet en inblick i hur ett antal verksamheters strukturkvalitet ser ut i praktiken. Även en granskning av Skolverkets statistik är möjlig genom att ställa Skolverkets statistik i kontrast till de förskolor som kartlagts. Ett internt bortfall har uppstått då en del respondenter inte givit tillräcklig information i kartläggningen. Det har även skett ett internt bortfall då kartläggningmaterialet som erhållits inte var tillräckligt stort i jämförelse med de förskolor som tillfrågades att delta i undersökningen. Eftersom undersökningen under arbetes gång ändrat riktning har den slutgiltiga utformningen av undersökningen krävt ytterligare information från de medverkande förskolorna. För att kunna se samband mellan förskolornas strukturkvalitet och pedagogernas upplevelser av organisatoriska ramar, tillfrågades pedagoger på de förskolor som kartlagts att delta i intervjuer. De förskolor som avböjde förfrågan om intervju har därför inte inkluderats i undersökningen och utgör en del av det interna bortfallet.

Studiens forskningsfrågor och syfte strävar endast efter att synliggöra personaltätheten och pedagogers upplevelser på de medverkande förskolorna, och inte på samtliga av Göteborgs förskolor. Ser man till samtliga av Göteborgs förskolor så bör studien inte ses som valid. Utgår man istället från huruvida studien är representativ för förskolorna som medverkar har studien hög validitet eftersom resultatet från intervjuer och kartläggning tydligt ramar in detsamma som forskningsfrågorna. Det vill säga att studien svarar mot syftet (Eriksson Barajas et al., 2013). I fråga om validitet talar man ofta i termer av intern respektive extern validitet. Intern validitet handlar om att en studies resultat kan påverkas av variabler som forskaren inte beaktat i utformningen av en undersökning. Den interna validiteten hotas om forskaren inte har vetskap om att resultatet påverkats av yttre faktorer (Bryman, 2018).

Exempel på möjliga variabler som kan hota denna undersökningens interna validitet är att den frivilliga medverkan i relation till det stora bortfallet riskerar att ge utslag på resultatet. Detta skulle kunna generera att vissa typer av verksamheter och pedagoger blir överrepresenterade i studien. Möjliga verksamheter som riskerar att bli överrepresenterade är de där arbetsbelastningen är låg eftersom dessa sannolikt har lättare att finna tiden för att medverka.

Även de verksamheter där de organisatoriska ramarna för arbetet upplevs som problematiska riskerar att bli överrepresenterade eftersom personalen i dessa verksamheter troligtvis är måna om att en förändring sker inom barnomsorgen. Andra tänkbara variabler som skulle kunna påverka resultatet är den situation intervjuerna genomfördes i. Bland annat genomfördes intervjuer i verksamheten då pedagogerna samtidigt som de intervjuades hade uppsikt över ett flertal barn. Även att förskolecheferna var en del i processen då pedagoger tillfrågades om deltagande skulle kunna riskera att hota den interna validiteten. Tre tänkbara konsekvenser av detta är att pedagogerna handplockats för att upprätthålla en god profil utåt, att pedagogerna kan påverkas i vad de väljer att uppge om verksamheten samt att medverkan kan upplevas som ett tvång när direktiven kommer från chefen. Eftersom det är svårt att undersöka ovanstående variabler går det inte att mäta hur hög studiens interna validitet är.

Extern validitet avser graden av ett resultatets generaliserbarhet. Det handlar alltså om relationen mellan urval och population och huruvida de svar som ges av respondenterna genererar ett representativt svar för hela populationen (Eriksson Barajas et al., 2013). Extern validitet är alltså inte bundet till endast det som undersökts i studien. För att en studie ska ses som externt valid ska resultatet vara representativt för hela populationen och inte endast för studiens urval (Bryman, 2018). I denna studies fall är populationen samtliga förskoleverksamheter i Göteborg, trots att avgränsningar till de medverkande förskolorna gjorts i de forskningsfrågor som studien syftar till att besvara. Utifrån att det stora bortfallet gjort att endast ett fåtal förskolor i relation till populationen undersökts, har studien låg extern validitet.

Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) beskriver reliabilitet som mätsäkerhet där samma resultat ska uppnås om studien upprepas. Studien kan förstås som reliabel i den bemärkelse att samma svar hade givits om samma förskolor ingått och tidsintervallet mellan mätningarna varit så kort att ingen förändring skett på varken organisations- eller individnivå. Dock lever vi i ett föränderligt samhälle som ständigt utvecklas och därav kommer studien ge olika utfall beroende på när den görs. Reliabiliteten kan också öka i att respondenternas och intervjupersonernas identitet anonymiseras, eftersom det kan medföra mer uppriktiga svar (Bjørndal, 2005). Att medverkan är anonym är en del i det etiska ställningstagande som gjorts inför studien. I enlighet med Vetenskapsrådets etiska principer, har personerna som ingår i studien informerats om undersökningens syfte och ändamål (Vetenskapsrådet, 2002). Intervjufrågorna och kartläggningen har utgått från ett etiskt förhållningssätt, där varken känslig eller onödig information i relation till studiens syfte efterfrågats. Eftersom kartläggningmaterialet och förfrågan om medverkan mailades ut, var valet att medverka frivilligt. Utöver att de metoder som valts vid datainsamlingen varit lämpliga för studiens ändamål, har de också valts ut för att skapa en så bekväm situation för de medverkande som möjligt.

De databaser som använts i sökningen efter vetenskapliga texter är ERIC (Educational Resources Information Center), Göteborgs universitetsbiblioteks söktjänst Supersök och Education research complete. Sökorden som användes var child*, curriculum, group size, small group, large group, Bowlby, attachment*, attachment theory, relation*, anknytning*, förskola, preschool och kindergarten. Flera av ovanstående sökord har kombinerats för att avgränsa sökresultatet. Vissa texter valdes ut från referenslistan på de texter vi fann i sökningen. Två kriterier som användes i urvalet var att texterna skulle vara peer reviewed och att de hade en vetenskaplig utformning.

8.2 Genomförande

Sammanlagt har 17 olika förskolor medverkat i studien. Av dessa är 7 fristående och 10 kommunala. Verksamheterna är belägna i en mängd olika områden för att representera olika socioekonomiska strukturer. De fristående förskolorna ligger i 6 av Göteborgs stadsdelsnämnder. De 10 kommunala förskolorna representerar samtliga 4 utbildningsområden som förskoleförvaltningen delat in Göteborgs förskolor i. Utbildningsområdena är Centrum, Hisingen, Västra och Östra. De fristående förskolorna står inte under dessa utbildningsområden. På de 17 förskolorna har 39 avdelningar kartlagts. På 2 av förskolorna har inte fullständig information erhållits. På dessa har endast intervjupersonens avdelning kartlagts. Även 3 resursavdelningar med ett flertal barn med funktionsvariation ingick i studien. Totalt har 25 intervjuer gjorts på de 17 förskolor som ingick i kartläggningen. På 5 avdelningar har 2 pedagoger intervjuats i samma arbetslag. Sammantaget har intervjuer gjorts med personal på 20 olika avdelningar.

För att få en förståelse för hur sammansättningen av pedagoger och barn ser ut på Göteborgs förskoleavdelningar utformades ett kartläggningsmaterial (Se bilaga 5) som skickades till ett flertal förskolechefer i Göteborg. Förskolecheferna ombads att redogöra för barns vistelsetider och pedagogers arbetstider. De ombads även att redogöra för vilken förvaltning eller stadsdelsnämnd förskolan tillhörde, barnens ålder och vilka tider pedagogerna hade rast. En beskrivning av studien och dess syfte mailades ut tillsammans med kartläggningstabellen. I beskrivningen framgick också att det fanns möjlighet att ångra sitt deltagande. Visionen var att nå ut till samtliga förskolechefer i Göteborg. Enligt Göteborgs Stad finns det 560 förskolor i Göteborgs Stad (Göteborgs Stad, 2018). Av dessa förskolor är 173 fristående och 387 kommunala. Kartläggningen skickades ut till de förskolor som förskoleförvaltningen hade mailadresser till samt till de förskolor vars mailadresser fanns tillgängliga på Göteborgs Stads hemsida. Då ett flertal av de mailadresser som förfrågan om medverkan skickades till inte var i bruk samt att mailadresser inte fanns att tillgå till alla förskolor, har inte samtliga förskolor inkluderats i undersökningen. På grund av dessa faktorer och att de mailadresser som förskoleförvaltningen hade inte till fullo var i enlighet med Göteborgs Stads uppgifter, går det inte att fastställa antalet förskolechefer som mottagit mailet. Ett urval har också gjorts i att varken öppna förskolor, familjedaghem eller barndagvårdare inkluderats i undersökningen. Eftersom det inte går att fastställa hur många som mottagit mailet, går det heller inte att redogöra för hur stort bortfallet är.

För att få ta del av pedagogers upplevelser av de organisatoriska ramarna som finns i dagens förskoleverksamheter, utformades intervjufrågor som ställdes till 25 verksamma pedagoger. Under intervjuerna diskuterades förskolepersonalens upplevelser av hur de organisatoriskt ges förutsättningar att implementera det som policydokumenten anger. Pedagogerna redogjorde också för hur ramarna vid inskolning av nya barn ser ut. Intervjun bestod av 10 frågor som sammantaget besvarar frågeställningen om hur pedagogerna upplever förskolans organisatoriska förutsättningar. Frågorna syftade också till att ge bakgrundsinformation om respondenterna såsom vederbörandes yrkeserfarenhet, ålder, kön och inom vilken förvaltning hen är verksam. Ett urval som gjorts är att intervjuerna genomfördes med pedagoger som arbetar i områden med olika socioekonomiska strukturer. Inför intervjuerna gavs personalen en rad alternativ till hur intervjuerna praktiskt kunde genomföras. Pedagogerna fick välja mellan telefonintervju, skriftlig intervju eller personlig intervju i verksamheten. En majoritet på 16 av de 25 intervjuerna skedde genom personliga samtal i verksamhet. Endast 2 pedagoger önskade att få besvara frågorna skriftligen och 7 intervjuer genomfördes via telefon.

För att strukturera och tydliggöra det insamlade materialet, har datan genomgående sorterats i kategorier relaterat till barnens åldrar på de olika avdelningarna. Den första kategorin är yngre barn som innefattar avdelningar med barn i åldrarna 1-3 år. Nästa kategori utgörs av äldre barn i åldern 3-5 år. Slutligen görs också en kategori med avdelningar för åldrarna 1-5 år. Kategorin benämns som barngrupper med varierande åldrar. Skillnad görs också på resursavdelningar och de avdelningar som inte har specifika anpassningar. Indelningarna har också gjorts för att underlätta analysen av datan mot Skolverkets statistik över barnantal på Göteborgs förskoleavdelningar och deras rekommendation om antal barn per grupp. Mot bakgrund av kartläggningen synliggörs variationer utifrån verksamheternas olika organisation. Datan från kartläggningen redovisas och diskuteras mot såväl anknytningsteori som Skolverkets statistik. Vidare analyseras kartläggningen även mot tidigare forskning om barngruppers storlek och personaltäthet för att påvisa hur de kartlagda förskolorna genom sin strukturkvalitet möter barnens behov. Intervjusvaren analyseras mot de indikatorer som lyfts i anknytningsteorin på att goda förutsättningar ges för barns anknytning (Broberg, Hagström & Broberg, 2012).

9 Resultat

Nedan presenteras resultaten av kartläggningen och de intervjuer som gjorts. I redogörelsen av kartläggningens resultat sätts datan i relation till Skolverkets statistik över barnantalet på Göteborgs förskoleavdelningar och Skolverkets rekommendation angående antal barn per barngrupp. Utifrån kartläggningen redovisas barngruppsstorlek och personaltäthet på de medverkande förskolorna. Skolverkets (2017a) statistik över personaltäthet då hela arbetslaget är i barngrupp kompletteras genom att personaltätheten under morgon och eftermiddag lyfts. I den andra delen av resultatet redovisas pedagogernas intervjuvar. Inledningsvis presenteras i denna del hur respondenterna organiserar för inskolning. Därefter belyses förskolepersonals upplevelser av hur de organisatoriskt ges förutsättningar att implementera det som skrivs fram i policydokumenten. Resultatet kopplas till anknytningsteorins idé om vad som utgör viktiga förutsättningar för barns anknytning och trygghet.

9.1 Kartläggning

Som nämnts har Skolverket kartlagt medelvärdet över barnantalet per avdelning i Göteborgs förskolor. Statistiken visar att medelvärdet för äldre barn är 16,3 och 12,5 för yngre barn (Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). De publicerar ingen information över avdelningarnas faktiska siffror eller hur personaltätheten ser ut under olika tidpunkter på dagen. Istället redovisas endast den personaltäthet som råder då samtliga i arbetslaget är i barngrupp samtidigt. Det finns en ofullständighet i den information som Skolverket publicerar. Inte minst eftersom det finns en uttalad problematik kring barngruppers storlek och personaltäthet inom förskolan (Sheridan, Williams och Pramling Samuelsson, 2014). Därav blir det relevant att lyfta dessa aspekter av personaltätheten och komplettera den befintliga forskningen om ämnet. För att besvara forskningsfrågan om hur barns vistelsetider och pedagogers arbetstider ser ut i verksamheterna har 39 avdelningar kartlagts. Nedan redovisas antalet barn och pedagoger på avdelningarna på de förskolor som ingår i denna studie. Vidare synliggörs hur personaltätheten förändras under dagen.

9.1.1 Barngruppsstorlek och personaltäthet

Då åldrarna varierar på de 39 avdelningarna som kartlagts, från att vara åldershomogena till att bestå av barn i varierande åldrar, har barngrupperna delats in i olika ålderskategorier. I de

tre nedanstående ålderskategorierna finns en liten variation eftersom ett fåtal avdelningar inte helt överensstämmer med kategorierna. Den första ålderskategorin är yngre barn i åldrarna 1 till 3 år. Avdelningar som beräknas ha yngre barn är 13 till antal. Nästa ålderskategori är äldre barn mellan 3 och 5 år. Sammanlagt ingår 11 avdelningar i denna kategori. Den sista indelningen utgörs av barngrupper med varierande åldrar, där åldern på barnen är 1 till 5 år. I denna kategori ingår 15 avdelningar. I nedanstående tabell redovisas lägsta och högsta barnantalet samt medelvärdet för de olika åldersgrupperna i kartläggningen. Då barnantalet per avdelning är lägre på resursavdelningarna görs skillnad då dessa inkluderas respektive exkluderas. Ingen av de resursavdelningar som ingår i studien har åldersvarierande barngrupper.

Åldersgrupper	Lägsta barnantal	Lägsta barnantal exklusive resursavdelningar	Högst barnantal	Medelvärde	Medelvärde exklusive resursavdelning
1–3 år	9	9	21	14	15
3–5 år	11	16	24	18,5	20,2
1–5 år	14	-	21	17,2	-

Utifrån kartläggningen blir det synligt att barnantalet varierar mycket på de olika avdelningarna. Exempelvis på avdelningarna för yngre barn då antalet barn varierar från 9 till 21. Skolverkets rekommendation för antalet barn per barngrupp är 6-12 barn på avdelningar för yngre barn och 9-15 på avdelningar för äldre barn (Skolverket, 2017d). Trots att forskning fastslår att det är av stor vikt att barngrupperna inte är för stora (Shim, Hestenes & Cassidy, 2004), överstiger 35 av de 39 avdelningarna Skolverkets rekommendation om antalet barn per grupp. Av de 4 avdelningar som håller sig inom ramen för rekommendationen, utgörs 3 av resursavdelningar.

Skolverkets statistik över medelvärdet för barnantalet på avdelningar för yngre och äldre barn har jämförts med de avdelningar som ingick i kartläggningen. Eftersom Skolverket endast redovisar siffror över medelvärdet på avdelningar med yngre- respektive äldre barn, finns det ingen statistik att jämföra avdelningar med barn i varierande åldrar med. Enligt Skolverkets statistik är antalet barn per avdelning i Göteborg i genomsnitt 12,5 för yngre barn och 16,3 på avdelningar för äldre barn (Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). Enligt kartläggningen som ligger till grund för denna studie är barnantalet på de medverkande avdelningarna högre än vad Skolverkets statistik visar. Som nämnts är datan dock inte tillräcklig för att denna jämförelse ska vara representativ för Göteborgs förskolor. Barngruppsstorleken är inte den enda avgörande faktorn för kvaliteten i verksamheten. Även personaltäthet är av stor vikt att undersöka. Följande tabell presenterar den högsta respektive lägsta personaltätheten på de medverkande avdelningarna.

Åldersgrupper	Högst antal barn per pedagog	Lägst antal barn per pedagog	Lägst antal barn per pedagog exklusive resursavdelningar	Medelvärde	Medelvärde exklusive resursavdelning
1–3 år	6,7	3,3	3,5	4,5	4,6
3–5 år	7,3	2,2	5,3	6	6
1–5 år	6,7	4	-	5,5	-

Med utgångspunkt i siffrorna, blir det tydligt att personaltätheten ökar markant då resursavdelningarna räknas med. Det går att ifrågasätta hur det kommer sig att Skolverket inte har rekommendationer angående antalet barn per pedagog. Återigen bör lyftas att Sverige ses som ett högkvalitativt land när det gäller barnomsorg. Trots detta är Sverige ett av de förhållandevis få OECD-länder som inte har regler angående antal barn per pedagog (OECD, 2012). Norge är ett land som har lagstiftat ett maxantal barn per pedagog. Jämför man med Norges maxantal som är 3 barn per pedagog på avdelningar för yngre barn och 6 barn för äldre (Gunnarsson, 2018), kan man anta att en liknande lagstiftning hade gynnat Sveriges förskolor ur kvalitetssynpunkt. Hade lagstiftningen istället utformats liknande medelvärdet för medlemsländerna i OECD, finns en risk att barngrupper istället hade ökat med stöd i lagen. OECD-ländernas lagar över personaltäthet rättfärdigar ett högre antal barn per pedagog än vad Sveriges förskolor i regel har. Strukturkvaliteten riskerar därför att påverkas negativt och därav även den svenska förskolans process- och resultat kvalitet (OECD, 2012).

9.1.2 Personaltäthetens variation under dagen

Personaltätheten är inte statisk under dagen. För att belysa hur den skiftar presenteras personaltäthetens variation utifrån två tidpunkter under dagen. De tillfällen som valts ut för att beräkna personaltätheten och synliggöra hur verksamheternas organisatoriska ramar faktiskt påverkas under olika tider av dagen är morgon och eftermiddag. Dessa specifika tider har valts ut eftersom personalstyrkan varje dag ändras och därav inte är fullständig. Det första som kontrollerades var hur många barn personalen som öppnar avdelningen har ansvar för innan nästkommande pedagog är på plats. Därefter undersöktes hur många barn den pedagog som stänger avdelningen har kvar då näst sista pedagog avslutar sitt arbetspass. Även i denna granskning görs skillnad på yngre barn, äldre barn och åldersvarierande barngrupper. Återigen syns en tydlig skillnad på barnantalet per pedagog då resursavdelningar och avdelningar med statsbidrag inkluderas i beräkningarna. I dessa uträkningar har endast avdelningar där en pedagog öppnar respektive stänger själv ingått. Även de förskolor där information om samtliga avdelningar inte getts har exkluderats för att inte ge missvisande utlopp. Om samverkan sker mellan avdelningarna är det svårt att undersöka personaltätheten på de förskolor där endast en avdelning kartlagts. Därav har ett medvetet val gjorts att exkludera 4 avdelningar under kartläggningen av morgonen och 3 på eftermiddagen. Inledningsvis beräknades personaltätheten under morgonen.

Åldersgrupper	Lägst personaltäthet	Högst personaltäthet	Medelvärde
1–3 år	0	7	2,7
3–5 år	1	10	4,8
1–5 år	1	13	5,8

Totalt har 31 avdelningar kartlagts under tidig morgon, kort efter att avdelningen öppnat. Som mest ansvarar en pedagog för 13 barn innan nästa anländer. Anmärkningsvärt är att den avdelning med 13 barn per pedagog på morgonen inte har fler avdelningar att dela ansvaret med. I kontrast till detta är det en avdelning som inte har något barn innan nästa kollega anländer. Troligtvis stöttar den barnfria pedagogen en kollega på en annan avdelning med fler barn. Någon gång under mitten av dagen har också samtliga pedagoger rast under en halvtimme vardera. Även under denna tidpunkt förändras personaltätheten i negativ bemärkelse. I de flesta arbetslag handlar det om att personalstyrkan går från att bestå av tre pedagoger till att bli en färre. Dock varierar antalet pedagoger på avdelningarna i studien från att vara mellan 2 till 6 pedagoger. Det är alltså under relativt få timmar av dagen som det är full personalstyrka.

Ytterligare något som bör lyftas i relation till den information som framkom i kartläggningen är att den ålderskategori där flest av de kartlagda förskolorna ingår är åldersvarierande barngrupper. Även om åldersfördelningen inte bör ses som representativ för hela Göteborg, indikerar detta att det finns ett flertal förskolor som inte ges en egen kategori i Skolverkets statistik. Då Skolverket presenterar statistik över avgränsade åldersgruppers barnantal redovisas endast medelvärdet för barngrupper med barn i åldrarna 1-3 år respektive 3-5 år (Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). En fråga man kan ställa sig är om åldersvarierande avdelningar, såsom syskonavdelningar, räknats med och i så fall hur. Om de räknats med, och på något vis delats upp på statistiken för avdelningar med yngre- respektive äldre barn, går det att ifrågasätta hur tillförlitlig Skolverkets statistik är. Likaså blir bortfallet stort om de inte räknas med, vilket gör att resultatet oavsett inte går att se som generaliserbart. Det finns heller ingen rekommendation för antalet barn per barngrupp för de åldersvarierande grupperna. De har alltså till skillnad från barngrupper med åldrarna 1-3 och 3-5 år inget riktmärke att förhålla sig till. Ovanstående tabell presenterade personaltätheten under morgonen. Trots att personaltätheten minskar mycket under morgonen är eftermiddagen den tid på dagen då personaltätheten är som lägst.

Åldersgrupper	Lägst personaltäthet	Högst personaltäthet	Medelvärde
1-3 år	1	10	5,9
3-5 år	1	17	10
1-5 år	2	14	8

Siffrorna över personaltäthet under de 2 olika tidpunkterna under dagen, överstiger markant den personaltäthet som visas då hela arbetslaget är på plats i verksamheten. Att en pedagog står med 17 barn själv på eftermiddagen är något som bör läggas vikt vid. Vad som bör tilläggas är att denna förskola har fler avdelningar och därav kan dela ansvaret för barnen med andra pedagoger. Dock har även de andra avdelningarna på förskolan ett stort antal barn på eftermiddagen. Om förskolans 3 avdelningar med äldre barn slås ihop skulle 3 pedagoger ansvara för 46 barn. Trots att flera avdelningar kan samarbeta och dela ansvaret, går det inte att utesluta att en pedagog ansvarar för 17 barn själv. Om man applicerar denna personaltäthet på ett helt arbetslag med 3 pedagoger, hade alltså barngruppen bestått av 51 barn. Hur kommer det sig att det anses vara godtaget att en pedagog står med så många barn när det troligtvis inte hade accepterats om proportionerna istället varit 51 barn per 3 pedagoger?

Vardagen i förskolan är ytterst oförutsägbar och ingen dag är den andra lik. I arbetet med barn uppstår situationer då det enskilda barnets behov kräver en pedagogs fulla uppmärksamhet. Med utgångspunkt i exemplet ovan skulle 16 barn lämnas utan uppsikt om detta skulle ske. Då personaltätheten är hög ges barnen i större utsträckning en trygg tillvaro och en mer individanpassad verksamhet än då personaltätheten är låg (OECD, 2012). Läroplanen fastslår att verksamheten ska utgå från varje barns behov av omsorg, trivsel och trygghet (Skolverket, 2016). En relevant fråga i relation till den låga personaltätheten är huruvida varje barns behov tillgodoses då en pedagog står ensam med 17 barn och hur man kan garantera alla barns säkerhet och välmående. Skolverkets (2017e) statistik över den genomsnittliga personaltätheten i Göteborg, som visar att varje pedagog ansvarar för 5,1 barn vardera, ger inte en representativ bild av personaltätheten då inte hela arbetslaget är i barngrupp. Räknat på att en pedagog står med 17 barn själv, blir personaltätheten i den officiella statistiken mer än 3 gånger så hög som det verkliga antalet barn per pedagog i praktiken. Som tidigare nämnts har Sverige inget lagstadgat maxantal barn per pedagog, vilket försvårar förskolepersonals möjlighet att påverka sin situation. I Skollagen fastslås att barngruppen ska ha en lämplig

storlek och sammansättning (SFS 2010:800). Däremot nämns inget maxantal barn per barngrupp, vilket resulterar i att förskolepersonal inte har något att luta sig mot i strävan efter förbättrade villkor.

Sammanfattningsvis visar resultatet att Skolverkets statistik är missvisande. I Skolverkets statistik över antalet barn per avdelning framgår det inte om bland annat resursavdelningar och förskolor med statsbidrag ingår i uträkningen. Eftersom resursavdelningar har ett avsevärt lägre barnantal och högre personaltäthet än de flesta förskolor utan specifika anpassningar, blir denna uteblivna information väsentlig för hur statistiken bör tolkas. För att få klarhet i detta kontaktades en av Skolverkets statistikansvariga. I samtalet framkom att ingen skillnad görs för resursavdelningar och att de räknas in i statistiken (personlig kommunikation, 20 december 2018). Med grund i att samtliga verksamheter som bedriver barnomsorg medräknas, blir det viktigt att ta i beaktande att siffrorna inte bör ses som representativa för förskolor utan särskilda anpassningar. De siffror som Skolverket presenterar visar en högre personaltäthet än hur det enligt denna studies kartläggning ser ut i praktiken på de medverkande förskolorna då resursavdelningar och förskolor med statsbidrag exkluderas i uträkningen. Statistiken går heller inte att jämföra med de som har anpassningar, eftersom siffrorna då är för höga. I denna kartläggning blir det exempelvis synligt att medelvärdet för personaltätheten på avdelningar med äldre barn ökar från 6 barn per pedagog till 5,3 då resursavdelningar inkluderas.

I Skolverkets anvisningar efterfrågas förskolorna att rapportera in den grupp barnen tillhör under majoriteten av dagen (Statistiska centralbyrån, 2018). När Skolverket redovisar siffrorna i statistiken beskrivs dessa representera antalet barn per avdelning (Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). Det som statistiken visar på är alltså inte det som Skolverket uppger att statistiken representerar. Eftersom man på vissa avdelningar delar upp barnen i mindre grupper under dagen medan andra främst bedriver verksamheten i helgrupp, blir det oklart vad materialet som Skolverket samlat in egentligen står för.

9.2 Intervjuer

För att kunna besvara forskningsfrågan om hur de medverkande pedagogerna upplever förskolans organisatoriska ramar intervjuades personal i förskolor med olika organisation. Nedan presenteras de svar som framkom under intervjuerna. Inledningsvis beskrivs bakgrundsinformation om intervjupersonerna. Sedan lyfts olika rutiner för inskolning av nya barn. Därefter belyses förskolepersonalens upplevelser av hur de organisatoriskt ges förutsättningar att implementera det som skrivs fram i policydokumenten. Slutligen presenteras pedagogernas reaktioner på Skolverkets statistik över barnantalet i Göteborg.

Intervjupersonerna representerar en stor variation i såväl ålder som yrkeserfarenhet. Vad gäller kön så är männen mycket underrepresenterade, vilket avspeglar den könsfördelning som råder bland yrkesverksamma i dagens förskola. Av de 25 intervjupersonerna är 2 män och 23 kvinnor. De som intervjuats är mellan 22 och 62 år, och 20 av dessa var utbildade förskollärare medan de resterande fem gick under titeln barnskötare. Personerna som intervjuades har varit verksamma inom barnomsorgen mellan 1,5 och 44 år. Totalt har de en yrkeserfarenhet på 392 år och i genomsnitt har de varit verksamma inom förskolan i 16 år vardera.

9.2.1 Inskolning

Inskolningen lägger grunden för barnets framtida förskoleupplevelse. Hur barnet möts och får sina behov tillgodosedda under inskolningen är avgörande för om barnet får en trygg start på sin skolgång. Förskolan ska lägga grunden för det livslånga lärandet (Skolverket, 2016). Barns första upplevelse av förskolan kan präglade dess fortsatta skolgång. Därav blir förskolans ramar för inskolningen av stor betydelse. Anknypningsteorin är väl etablerad inom den svenska barnomsorgen. Teorins idéer om barns anknypning kommer därför att användas för att kritiskt analysera och diskutera barns möjligheter till att skapa trygga relationer i förskolan.

För att få en överblick av hur inskolningarna går till på de olika förskolorna ställdes tre frågor om arbetssättet vid inskolningar. Inledningsvis tillfrågades intervjupersonerna att besvara hur många dagar varje inskolning i regel pågår på deras avdelning. Den vanligast förekommande tiden för inskolning på de olika förskolorna är två veckor. Även en och en halv vecka och en veckas inskolning förekommer. På de avdelningar där inskolningstiden är kortast, skolas varje barn i regel in två till tre dagar. Mot bakgrund av kartläggningen blir det synligt att de förskolor som har kortast inskolningstid utgörs av kommunala förskolor. Ett flertal av de pedagoger som intervjuades uppger att inskolningen sker utifrån barnet och att barnets behov reglerar inskolningstiden. Den tid som anges ovan är alltså i flera avdelningars fall inte statistisk. Med utgångspunkt i anknypningsteorin främjar inskolningen som sträcker sig över två veckor barns anknypningsprocess till pedagogerna. Motivet till detta är att vårdnadshavarnas närvaro underlättar anknypningsprocessen och att separationen mellan barnet och dess vårdnadshavare ska kunna ske succesivt. På så vis får barnet erfarenheter av att pedagogen kan möta dess behov av trygghet (Broberg, Hagström & Broberg, 2012).

Ytterligare en fråga som ställts till förskolepersonalen är huruvida inskolningar av flera barn sker parallellt eller inte. Ett fåtal avdelningar beskriver att de inte skolar in mer än ett barn i taget. Näst intill alla anger att de oftast skolar in flera barn samtidigt och att antalet barn som skolas in parallellt beror på hur många som beviljats en plats på förskolan. I intervjuerna presenteras olika antal barn som skolas in parallellt. Flera pedagoger uppger särskilda månader på året då behovet av en förskoleplats är stort. Det kan då ske mellan 3 till 7 inskolningar parallellt. Nya sammanhang, såsom första mötet med förskolan, kan för barnet innebära stress och oro. Då en pedagog ansvarar för ett för stort antal barn försämras pedagogers förutsättningar att möta varje enskilt barns behov (Broberg, Hagström och Broberg (2012). För att man som pedagog ska kunna utgöra en trygg bas för barnet att utgå från i utforskandet av omvärlden, krävs tid och engagemang. Ett barn som blir bemött av en trygg, lyhörd och tillmötesgående pedagog under de första mötena med förskolan, har bättre förutsättningar att utveckla tillit och känna försäkras om att pedagogen stöttar i utsatta situationer (Bowlby, 1994).

Den sista frågan som pedagogerna besvarade i relation till inskolning, var om de arbetar för att nya barn ska knyta an till en specifik anknypningsperson eller till samtliga pedagoger från start. Av de avdelningar som ingick i undersökningen, arbetar de flesta för att barnen skulle knyta an till samtliga pedagoger från start. En motivering som flera med detta arbetssätt delar är att anknypning till en pedagog riskerar att påverka barnet negativt om den ansvariga pedagogen inte är närvarande under pågående inskolning. De som verkar för att barnet ska knyta an till en pedagog i första skedet, påvisar vikten av att vara flexibel i valet av ansvarig inskolningspedagog. Trots att de redan innan bestämt vilken pedagog som ska ha huvudansvaret, menar de att det i slutändan är barnet som väljer.

Beror på individ och vår magkänsla. Vi har dialog med föräldrarna om vad barnet är vant vid, har barnen fler relationer och är vana vid andra människor etc. Med vissa barn är det viktigt med en anknytningsperson men det är viktigt att det är barnet som väljer denna person. Vi kan inte anta att den som sköter inskolningen är den som är barnets anknytningsperson. Dessutom är det ju den personen som har ”tagit” barnet från sin vårdnadshavare (förskollärare, 32 år).

Förskolläraren som uttryckt sig i citatet ovan lyfter den problematik som kan uppstå då barnet antas knyta an till den som ur ett barns perspektiv skulle kunna ses som skyldig i separationstillfället. Riley (2009) påvisar att separationen från barnets primära omsorgsperson kan framkalla separationsångest hos barnet. När detta sker tillämpar barnet ett individuellt separationsprotestande beteende (Riley, 2009). Då en bestämd inskolningspedagog ska möta barnet i det separationsprotestande beteendet kan man anta att risken är stor att pedagogerna därefter förknippas med barnets separationsupplevelse.

Barn med en trygg anknytning har i regel mindre separationsångest än de med otrygg. Då den trygga anknytningen inte främjas av pedagogerna, riskerar barnet att istället undvika att skapa relationer till de som barnet möter i förskolan (Riley, 2009). Ansvarar samtliga pedagoger för barnets inskolning, finns en risk att barnet inte förmår att knyta an till alla på den nivå som behövs för att pedagogerna ska bli den trygga bas som barnet behöver. Pedagogerna ger olika anledningar till varför de anser att en ansvarig pedagog är fördelaktigt för barnet. Flera uttrycker att en anknytningsperson bidrar till mer trygghet hos barnet. Pedagogerna upplever att även vårdnadshavarna är i behov av att få stöd av en ansvarig pedagog under hela inskolningen. Det finns dock även risker med att ha en bestämd anknytningsperson för det nya barnet. Eftersom det inte går att garantera att den utvalda pedagogen finns närvarande under hela inskolningen, riskerar barnets anknytningsprocess i så fall att bli lidande.

9.2.2 Förskolans strukturkvalitet

De 25 intervjupersoner som deltog i denna undersökning ombads att besvara hur de upplever att verksamhetens organisatoriska ramar möjliggör respektive förhindrar arbetet mot förskolans styrdokument. På frågan om vad som underlättar och möjliggör arbetet i förskolan svarar ett flertal pedagoger att bra ledning och chef underlättar arbetet. Bland annat uppger flera som arbetar i fristående förskolor att de har en bra ledning och nära till beslut, vilket resulterar i friare ramar i arbetet. Även möjligheten till att få sin pedagogiska utvecklingstid är ett ämne som många nämner som en underlättande faktor. I det föränderliga samhälle vi lever i är det viktigt att man håller sig uppdaterad och införskaffar sig ny kunskap i takt med att uppdraget förändras. Läroplanen skapar fria ramar för hur man ska arbeta mot målen i förskolan. Därför är det av vikt att chefen skapar möjligheter för sin personal att fortbilda sig (OECD, 2012). Om pedagogerna inte ges denna möjlighet kommer heller inte verksamhetens kvalitet att utvecklas. Utifrån kartläggningen kan man se att majoriteten av de som uttrycker att de har goda förutsättningar i detta avseende är från fristående förskolor. Som nämnts, har systematiskt kvalitetsarbete stort utrymme i förskolans styrdokument (Skolverket, 2004). Det blir därav av stor vikt att personalen ges goda förutsättningar att kunna arbeta med systematiskt kvalitetsarbete.

Vi är privat, föräldrakooperativ. Vi lägger upp schemat själva. Vi har exempelvis kvällsplanering där vi gemensamt reflekterar och då sker även det systematiska kvalitetsarbetet. Vi utgår från läroplan och verksamhetsplan. Därefter följer vi upp och utvärderar (förskollärare, 49 år).

I ovanstående citat synliggörs flera aspekter som upplevs verka möjliggörande på en fristående förskola. Intervjupersonerna lyfter vikten av ett bra samarbete i arbetslaget för att nå policydokumentens strävansmål. En aspekt som upplevs underlätta pedagogens arbete är

då de får mycket inflytande över schemaläggning av tider. Även små barngrupper och god personaltäthet lyfts i positiv bemärkelse. Då man jämför intervjuaren med kartläggningen kan man se att de som anger barngruppsstorlek och personaltäthet i positiva ordalag arbetar i verksamheter som har specifika anpassningar. Den ena som lyfter detta arbetar i en resursverksamhet och har 10 barn på 3 pedagoger och den andra har beviljats statsbidrag och har 20 barn på 4 pedagoger. Utbildad personal, tydliga styrdokument och god samverkan med andra institutioner verkar också möjliggörande enligt intervjupersonerna. Shim, Hestenes och Cassidy (2004) lyfter att utbildad personal påverkar lärares beteende och inställning positivt och ger högre kvalitet i verksamheterna. På frågan om vad som möjliggör och underlättar arbetet finns det pedagoger som uttrycker att det inte finns några underlättande faktorer.

Nej, jag kan inte säga något som underlättar. Att barngrupperna är så stora och att personaltätheten är låg är avgörande för allt (förskollärare, 32 år).

Ovanstående motivering till att inget i förskolans strukturkvalitet underlättar arbetet är att lämplig personaltäthet och mindre barngrupper är en förutsättning för att positiva aspekter i verksamheten ska kunna upplevas som möjliggörande i arbetet. Nästa fråga som ställdes berör aspekter i verksamhetens strukturkvalitet som försvårar arbetet. På denna fråga ges fler svar av intervjupersonerna än då frågan om vad som möjliggör i arbetet ställdes. I frågan om vad som förhindrar arbetet synliggörs i huvudsak två centrala aspekter. De två kategorierna är krav i relation till förutsättningar samt barngruppsstorlek och personaltäthet. Nedanstående citat speglar en förskollärares problematik kring att implementera policydokumenten då förutsättningarna inte finns.

Vi får inte det stöd som behövs. Trots att uppdraget i förskolan vidgas, ökar inte våra förutsättningar. Det som skrivs i läroplanen är en dröm, men går inte att utföra i praktiken. Endast kanske 80% går att göra (förskollärare, 62 år).

Av de 25 som intervjuades uppger de flesta att kraven fortsätter öka trots att förutsättningarna inte gör det. Ett tydligt mönster går att urskilja i jämförelsen av de som nämnde krav i relation till förutsättningar som ett hinder och de som inte gjorde det. Nästintill alla som anger denna problematik arbetar inom kommunala förskolor. I fristående förskolor beskrivs istället att de har bättre förutsättningar. Utifrån detta kan man förstå det som att de som arbetar inom de fristående verksamheterna ges större möjligheter att arbeta i enlighet med det framskrivna uppdraget.

Nästa kategori som svaren kan delas in i är barngruppsstorlek och personaltäthet. En stor andel uttrycker att stora barngrupper och låg personaltäthet förhindrar deras arbete mot förskolans uppdrag. Återigen syns ett liknande mönster som i ovannämnda dilemma. De verksamheter där ingen pedagog uppger att personaltätheten och barngruppernas storlek inte begränsar arbetet utgörs samtliga av fristående förskolor, resursverksamheterna samt en kommunal förskola med statsbidrag. Det är alltså endast de kommunala som utgör andelen som upplever detta som en begränsning i strukturkvaliteten. En förskollärare beskriver hur hon ständigt upplever att de är i behov av ytterligare en pedagog i arbetslaget på grund av de stora barngrupperna. Bland annat upplevs det som att de stora antalet barn gör att den pedagogiska verksamheten istället övergår i barnpassning. Även språkträning nämns som en viktig aspekt som hamnar i skymundan då personaltätheten är låg. På en av förskolorna som medverkar i studien uppges att nästintill samtliga barn i barngruppen har ett annat modersmål än svenska. Den begränsade språkträning som verksamhetens strukturkvalitet möjliggör för är otillräcklig i relation till barnens behov. Förskolan är en viktig arena för att skapa likvärdighet och för att främja ett hållbart samhälle (Skolverket, 2016). Ytterligare områden som

bortprioriteras på grund av de stora barngrupperna är planeringstid, pedagogisk dokumentation, möten med varje enskilt barn, planerade aktiviteter, samverkan med vårdnadshavare, kvalitetsfrämjande arbete och fortbildning.

I motsats till att en del upplever att chef och ledning stöttar i arbetet, anser andra att chef och ledning försvårar arbetet mot förskolans policydokument. Främst är missnöjet riktat mot ledningen. Exempelvis upplevs svårigheter i att inte ha samma pedagogiska grund att stå på i föräldra- och personalkooperativ, där chefer ofta inte besitter samma kompetens och professionalitet som i de kommunala. Pedagogerna uttrycker också frustration i relation till den nya förvaltningen. En oro kring förskolans framtida organisation och den ökning i antalet barn de tvingas ta emot för att få ekonomin att gå ihop uttrycks. Förskoleförvaltningen bär ansvaret för Göteborgs kommunala förskolor och familjedaghem sedan 1 juli 2018. Syftet var att endast en förvaltning skulle ansvara för samtliga förskolor och familjedaghem som bedrivs i kommunal regi. Genom beslutet eftersträvas att skapa en förskola med likvärdig och högkvalitativ utbildning (Göteborgs stad, 2018). I citatet som följer lyfter en pedagog sitt perspektiv på vad som försvårar arbetet.

Hur lång tid har du? Haha! Planeringstiden, brist både för sig själv och i arbetslag. Man hinner knappt starta datorn. Bristen på utbildad personal, många långvikariat utan pedagogisk utbildning. Det gör det svårt att samarbeta och kunna skapa gemensamma mål. Man är ofta själv förskollärare på en avdelning (förskollärare, 25 år).

Citatet visar en pedagogs starka missnöje över verksamhetens organisatoriska ramar. Förskolläraren lyfter bristen på utbildad personal som ett problem. Vidare lyfts bristen på vikarier som resulterar i att personaltätheten minskar ytterligare då ordinarie personal är frånvarande. Skolverket (2017c) betonar att en av de mest betydelsefulla faktorerna för att skapa en högkvalitativ förskoleverksamhet är utbildad personal med god yrkeskompetens. Trots detta framkom i ett samtal med en förskolechef att en verksamhet med i regel 20 barn per barngrupp inte får ekonomin att räcka till på grund av att de har ett högt antal utbildade förskollärare.

Ett flertal pedagoger tar i frågan om förskolans brister upp att de har barn i behov av särskilt stöd men att de inte beviljats de resurser som behövs för att tillgodose barnens behov. De mest centrala policydokumenten som ska efterlevas i förskolan lyfter vikten av att samtliga barns behov och förutsättningar beaktas. Läroplanen fastslår att barn som är i behov av särskilt stöd ska få det stöd som krävs för att få likvärdiga förutsättningar att utvecklas och känna tilltro till sin egen förmåga (Skolverket, 2016). Enligt Skollagen (SFS 2010:800) ansvarar förskolechefen för att förse personalen med de stödinsatser som behövs. Det framgår dock även att ekonomiskt eller organisatoriskt utsatta kommuner som inte har möjlighet till detta, avskrivs denna skyldighet (SFS 2010:800). Vem som istället bär detta ansvar i de fall hemkommunen inte har möjlighet, framgår inte i denna paragraf. En kritisk aspekt i tvetydigheten i dessa lagar är att de barn som är i behov av särskilt stöd riskerar att bli lidande i organisatoriskt och ekonomiskt utsatta kommuner. Att barns vistelsetid inte efterföljs och krav från vårdnadshavare tillför också begränsningar i den pedagogiska verksamheten. Uppgifter som inte tillhör yrket tar tid från barngruppen vilket begränsar den pedagogiska verksamheten som ska bedrivas. Exempel på sådana uppgifter som intervjupersonerna behöver ägna tid åt är att göra felanmälan och beställa toalettpapper, tvål och annat förbrukningsmaterial. Några få upplever att det inte fanns några begränsningar i implementeringen av uppdraget.

Sammanfattningsvis visar intervjuerna en upplevelse av att kraven i förskolan är övermäktiga i relation till de förutsättningar som ges. Samtidigt finns det också de som upplever uppdraget som relativt bekymmerslöst. Hur det kommer sig att det finns så stora klyftor i upplevelserna går inte att fastställa. Däremot synliggörs med grund i kartläggningen mönster i upplevelserna i förhållande till verksamheternas organisation. Förskoleverksamheterna är till för barnen. I de verksamheter där pedagogerna inte upplever att de ges förutsättningar att arbeta i enlighet med uppdraget får det direkta konsekvenser för barnen.

9.2.3 Skolverkets påstående

Den sista frågan som ställts till pedagogerna berör Skolverkets statistik, personaltäthet och barngruppernas minskning de senaste åren. Syftet var att ta del av pedagogernas upplevelser i relation till Skolverkets officiella siffror. Skolverket skrev 2017 följande: "Inte sedan 1992 har barngrupperna i förskolan varit så små som nu" (Skolverket, 2017c). Sedan de publicerade denna information menar de att barngrupperna fortsatt att minska ytterligare och att personaltätheten ökat (Skolverket, 2018b). År 2017 var barnantalet på respektive avdelning i Göteborg i genomsnitt 16,3 för äldre barn och 12,5 för yngre barn (Skolverket 2018a, Skolverket 2018f). Av de 25 som intervjuades är det ingen som upplever siffrorna som bekanta räknat på Göteborgs förskoleavdelningar generellt sett. Det är dock ett fåtal som uttrycker att antalet barn i Skolverkets statistik stämmer överens med deras egen avdelning. Främst på grund av särskilda skäl såsom att de beviljats statsbidrag för minskade barngrupper eller att de arbetar på en resursavdelning. Även en förskollärare som arbetar på en fristående förskola anger att siffrorna överensstämmer. Nedan redovisas 3 citat som väl beskriver de flesta intervjupersoners reaktion på Skolverkets statistik.

Det stämmer inte alls. Vi kommer att bli 16 barn på en 1-2,5 års-avdelning. Jag skrattade rakt ut när jag läste detta. Vi blir bara fler och fler barn på varje avdelning. Snart får vi varken plats att äta eller sova (förskollärare, 28 år).

Sverige har varken lagar som anger en gräns för antalet barn per barngrupp eller exakta antal kvadratmeter som varje barn har rätt till. Trots att ingen lag finns angående dessa aspekter, finns lagstadgat och tydligt framskrivet i Skollagen att förskoleverksamheten ska bedrivas i väl lämpade lokaler och att barngruppen ska ha en genomtänkt sammansättning (SFS 2010:800). Kritik kan riktas mot detta då lagen är formulerad på så vis att det finns stort utrymme för tolkning. Vad innebär egentligen ändamålsenliga lokaler och lämpligt sammansatta barngrupper? I relation till citatet ovan, blir det tydligt att denna pedagog inte upplever att paragrafen i Skollagen efterföljs. Det blir dock svårt att underbygga och argumentera för att lagen inte efterföljs eftersom inga specifika siffror anges som går att jämföra sin verksamhet med. Som nämnts, ger organisationen OECD (2012) en möjlig förklaring till varför det inte finns ett lagstadgat maxantal barn per pedagog eller bestämda kvadratmeter varje barn har rätt till under sin vistelsetid på förskolan. Förklaringen de lyfter är att Sveriges kvalitet riskerar att missgynnas eftersom vi som land redan nu anses ha en hög kvalitet inom barnomsorgen i jämförelse med andra länder som är medlemmar i organisationen (OECD, 2012). Dessutom har de flesta länder med lagar kring detta ett maxantal som överstiger Sveriges siffror trots att Sverige inte har ett lagstadgat maxantal.

Nej, det är lögn. Förr var det färre barn i barngrupperna. Det är tramseri (förskollärare, 62 år).

Ett flertal pedagoger försöker finna en förklaring till hur Skolverket fått så låga siffror i sin statistik över Göteborgs förskolor. Bland annat framkommer motiveringen att Skolverket valt bort de barngrupper med högst barnantal och fokuserat på de med lågt antal barn. Det ges

också som förslag att barn som går 15 timmar i veckan inte är inkluderade i statistiken och att barnens ålder motsvarar olika poäng. När de talar om poängen syftar de på det poängsystem som många kommuner tillämpar då de tar beslut om antal barn och sammansättningen i en barngrupp. I förhållande till poängsystemet lyfts även att äldre förskolebarn och barn som har få antal timmar i verksamheten har lägre poäng än barn mellan 1 till 3 år. Därför krävs fler barn som är äldre eller vistas max 15 timmar i veckan för att poängmässigt fylla en grupp. En problematik i ett sådant poängsystem är att det inte tar hänsyn till individualiteten hos varje barn. En förskollärare ifrågasätter hur det kommer sig att exempelvis barn i behov av särskilt stöd inte har högre poäng, eftersom det kräver mer av pedagogerna. En barnskötare påvisar att hen i sitt arbete inte får möjlighet att se samtliga barn varje dag. Pedagogens förklaring till Skolverkets missvisande siffror är att Skolverket ljuger, vilket flera andra också uttrycker. Upplevelsen av att inte ha möjlighet att se samtliga barn har även framkommit i andra studier (Skalická et.al, 2015; Sheridan et al., 2014). Stora barngrupper har visat sig bidra till en lång väntan för barnen, i såväl lek som i önskan att få pedagogens uppmärksamhet (Sheridan et al., 2014). Under intervjuerna riktas även kritik mot de huvudmän som rapporterar in de barnantal som ligger till grund för Skolverkets statistik. I detta sammanhang lyfts en misstanke om att förskolor istället för att rapportera in avdelningar utgår från de grupper man delar in barnen i under vissa delar av dagen. Även hur många timmar den personal som inrapporteras faktiskt arbetar i barngrupp ifrågasätts.

Pedagoger som arbetar i kommunala förskolor menar bestämt att siffrorna inte stämmer överens med deras praktik. I enlighet med detta uttrycker också de pedagoger som arbetar inom fristående förskolor att deras barnantal är lågt jämfört med de kommunala. Mot bakgrund av kartläggningen går det att utläsa att de kommunala förskolorna i regel har en lägre personaltäthet än vad de fristående förskolorna har. Även om de siffror som återfinns i denna studie inte är tillräckliga för att ge ett generaliserbart resultat över hur det generellt ser ut i Göteborgs förskolor, är mönstret som synliggörs beaktansvärt. Skillnaden mellan de två organisationerna ger upphov till vidare forskning och reflektion. Barn i behov av särskilt stöd lyfts i ett flertal intervjuer. Nedan gör en pedagog ett ställningstagande i relation till barn i behov av särskilt stöd och Skolverkets påstående kring minskade barngrupper (Skolverket, 2017c).

Jag hävdar helt bestämt att om man hade hållit sig till Skolverkets rekommendation angående barngruppsstorlek hade vi inte behövt lika mycket stöd och alla barn skulle synas. Att grupperna är så stora gör att barn hamnar utanför ramarna och anses vara i behov av särskilt stöd. Det kostar mer långsiktigt (förskollärare, 58 år).

Citatet kan förstås som att barn i stora barngrupper hamnar utanför verksamhetens ramar och därav beskrivs vara i behov av särskilt stöd. Pedagogens uttalande går att relatera till Skalická, Belsky, Stenseng och Wichstrøms (2015) idé om att barn som spenderar mycket tid i stora barngrupper tenderar att utveckla ett mer utåtagerande beteende. En skillnad på ovanstående citat och forskarnas idé kan förstås vara att pedagogen som uttalat sig i citatet menar att barnen tillskrivs ett särskilt beteende, medan Skalická, Belsky, Stenseng och Wichstrøms snarare upplever det som att barn i stora barngrupper utvecklar detta beteende. Forskarna menar att barns utåtagerande beteende utvecklas på grund av att de spenderar mindre tid i interaktion med vuxna och mer med jämnåriga. Läraren har i stora barngrupper inte lika stora möjligheter att engagera sig för och möta varje enskilt barn. Barnen riskerar då att gå miste om en relation till sin lärare som präglas av positivitet, trygghet, tillit och lyhördhet (Skalická et.al, 2015). Sheridan, Williams och Pramling Samuelssons (2014) studie om pedagogers erfarenheter av stora barngrupper lyfter att en konsekvens med stora barngrupper är att konflikter uppstår i högre utsträckning. Ytterligare en nackdel med stora barngrupper är enligt

forskarna att vissa barn riskerar att hamna i skymundan. Barn som är mer utåtriktade får den största uppmärksamheten vilket gör att resterande barn inte ges utrymme till att göra sina röster hörda. De lyfter även att förutsättningar för lärande enklare skapas när barngrupperna är mindre (Sheridan et al., 2014). I intervjuerna som ligger till grund för denna text beskrivs hur barn i behov av stöd inte beviljas stödinsatser. En förskollärare vittnar om att de under 2 års tid arbetat för att få assistans men att inget stöd tillsatts.

Slutligen kan man utifrån pedagogernas reaktioner förstå det som att de siffror som Skolverket skriver fram inte är i enlighet med den vardag som pedagogerna dagligen möts av. Nedan förs resonemang om möjliga förklaringar till varför Skolverkets siffror inte stämmer överens med pedagogernas upplevelser av förskolepraktiken.

10 Diskussion

I denna avslutande del kommer textens två forskningsfrågor att besvaras. Intentionen med denna studie var att synliggöra vad barn ges för förutsättningar till trygga relationer och anknytning i dagens förskoleverksamhet. Barngruppsstorlek och personaltäthet är två viktiga faktorer för att undersöka barns möjligheter till trygga relationer i förskolan. Ytterligare faktorer som blir av vikt för att barnen ska ges goda förutsättningar till en trygg anknytning till pedagogerna är hur inskolningen organiseras. Den första forskningsfrågan som bildat utgångspunkt för denna undersökning är hur personaltätheten ser ut på de förskolor som ingår i denna studie. Den andra forskningsfrågan syftade till att besvara hur pedagogerna upplever att de organisatoriskt ges förutsättningar att implementera förskolans policydokument. Skolverket publicerar kontinuerligt statistik över såväl barngruppsstorlek som personaltäthet. Trots att Skolverket uppger sig för att vara en organisation som arbetar för att barn ska ges goda och trygga villkor i en högkvalitativ förskoleverksamhet, visar deras statistik på romantiserade förhållanden i förskolan. Statistiken över personaltäthet och antalet barn per barngrupp visar siffror som verksamma pedagoger med lång yrkeserfarenhet inte upplever som bekanta. I denna undersökning har därför Skolverkets statistik kritiskt granskats för att problematisera den bild som målas upp för allmänheten.

10.1 Barngruppsstorlek och personaltäthet

Skolverkets rekommendation för antalet barn per barngrupp är 6-12 barn på avdelningar för yngre barn och 9-15 på avdelningar för äldre barn (Skolverket, 2017d). Förskoleverksamheter består dock inte enbart av avdelningar med ovanstående åldersindelningar. Många förskolor har åldersvarierande barngrupper och dessa verksamheter har ingen rekommendation för antalet barn per barngrupp att förhålla sig till. Utifrån kartläggningen kan följande slutsats dras för att besvara den första forskningsfrågan om hur barns vistelsetider och pedagogers arbetstider ser ut i förskolan. Endast 4 av de kartlagda avdelningarna har implementerat Skolverkets rekommendation om antal barn per barngrupp. Personaltätheten som mäts i Skolverkets statistik (Skolverket, 2017a), då hela arbetslaget är i barngrupp, är inte representativ för personaltätheten under hela dagen. Under såväl morgon och eftermiddag som då personalen tar sina raster, minskar personaltätheten och en personal står då med upp till 17 barn själv. Vad som bör tas i beaktande i tolkningen av Skolverkets statistik över barnantalet i Göteborgs förskolor är att verksamheter med särskilda anpassningar, påverkar den genomsnittliga barngruppsstorleken och personaltätheten. Då dessa verksamheter räknas med, vilket de gör i Skolverkets statistik, ökar personaltätheten markant. Då Skolverket presenterar siffror över åldersindelade barngrupper framgår det inte om barngrupper med åldrarna 1-5 år inkluderats i statistiken. Det kan alltså vara så att endast en begränsad andel

avdelningar redovisas i denna statistik. Vad som också behöver lyftas är att de som rapporterar in förskolornas siffror har ett stort ansvar för statistikens utlopp då de tolkar de relativt diffusa anvisningar som Skolverket ger.

Den kvalitetsfrämjande organisationen OECD har många medlemsländer som har lagstadgat ett maxantal barn per pedagog. Sverige är ett av de länder som inte har lagar som reglerar personaltätheten (OECD, 2012). Om man ser till medlemsländernas maxantal skulle en sådan lagstiftning troligtvis snarare missgynna kvaliteten i svensk förskola än att höja dess kvalitet. Norge har lagstiftad personaltäthet på tre barn per pedagog på avdelningar med yngre barn och sex på avdelningar för äldre barn. Skulle Sverige ta lärdom av denna lagstiftning om personaltäthet, möjliggör man för högre personaltäthet och därav även en högre kvalitet. Det enda som svensk förskola har att förhålla sig till är en rekommendation om antal barn per barngrupp. Som visats i kartläggningen är det inte många verksamheter som implementerat denna rekommendation. Man kan därav ifrågasätta hur mycket en rekommendation faktiskt främjar kvaliteten.

10.2 Förskolans organisatoriska ramar

En faktor som blir av stor vikt för att barnen ska ges goda förutsättningar till en trygg anknytning till pedagogerna är hur inskolningen organiseras. För att ta del av hur de medverkande verksamheterna organiserar för inskolning ställdes tre frågor. Den första intervjufrågan handlade om den tid då inskolningen pågår. Det fanns en variation i hur lång tid inskolningen fortgick i de olika verksamheterna. Pedagogernas svar visade på en tydlig skillnad då inskolningen varade mellan två dagar till två veckor. Med utgångspunkt i anknytningsteoriens rekommenderade tidsram som ska skapa goda förutsättningar under inskolningen kan man spekulera i hur barnet påverkas då inskolningen endast sträcker sig över två till tre dagar. Risken finns att ett barn vars separation från vårdnadshavaren sker abrupt, inte får den trygga anknytning till pedagogerna som behövs. Bowlby (1994) lyfter att en otrygg anknytning riskerar att göra det svårare för barnet att ingå i sociala relationer. En trygg anknytning till sin lärare optimerar barnets inlärning och skolberedskap. Till skillnad från barn med trygg anknytning kan barn med otrygg anknytning till sina lärare även ha svårare för att nyttja och delta i de spontana lärandetillfällena de erbjuds i förskolans sociala och fysiska miljöer (Commodari, 2013). Utifrån detta kan inskolningens utgång få stora konsekvenser för barns utveckling och lärande. Inskolningens utformande bör således betraktas som en kritisk didaktisk avvägning, vilken kan få avsevärda följder för hur barn tillägnar sig kunskaper i de lärandesituationer som erbjuds under dess förskoletid. Enligt läroplanen och Barnkonventionen ska barnets bästa alltid prioriteras (UNICEF, 2009; Skolverket, 2016). På de avdelningar där inskolningarna pågår i mindre än en vecka, är det svårt att motivera att inskolningen sker utifrån barnets bästa. I kartläggningen framgår att pedagogerna har många barn vars behov ska tillgodoses. Så även då nya barn skolas in. Det finns skäl att anta att de stora barngrupperna är en anledning till att inskolningen komprimeras på detta vis.

Nästa fråga som ställts till förskolepersonalen är huruvida inskolningar av flera barn sker parallellt eller inte. Utifrån anknytningsteori bör flera barn inte skolas in parallellt eftersom risken då är stor att pedagogernas tid och engagemang begränsas gentemot det enskilda barnet (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Ett barn som blir bemött av en trygg, lyhörd och tillmötesgående pedagog under de första mötena med förskolan, har bättre förutsättningar att utveckla tillit och känna försäkras om att pedagogen stöttar i utsatta situationer (Bowlby,

1994). Näst intill alla pedagoger som intervjuades angav att de oftast skolar in flera barn samtidigt och att det kan ske mellan tre till sju inskolningar parallellt. Dessutom uppgav pedagoger att den höga omsättningen av barn gjorde att barngruppen ständigt var under förändring på grund av att det konstant sker inskolningar. Anledningen till detta var enligt pedagogerna att förskoleverksamheterna är belägna i mindre attraktiva områden att bo i och att familjerna därför söker sig till andra områden. Som nämnts, blir barns relation och anknytning till pedagogerna lidande då verksamheterna har hög personalomsättning. Även i de verksamheter där barngruppen ständigt förändras blir barnets anknytning och relationer lidande. I verksamheter liknande de som beskrivs ovan, behöver barnen ständigt knyta an till nya barn och får därav ingen kontinuitet i kamratrelationerna.

Den sista intervjufrågan som pedagogerna besvarade i relation till inskolning, var om de arbetar för att nya barn ska knyta an till en specifik anknytningsperson eller till samtliga pedagoger från start. Även i denna fråga fanns en variation i det arbetssätt som pedagogerna tillämpar. Om samtliga pedagoger ansvarar för barnets inskolning, finns en risk att barnet inte förmår att knyta an till alla på den nivå som behövs för att pedagogerna ska bli den trygga bas som barnet behöver (Broberg et al., 2012). Det finns dock även risker med att ha en bestämd anknytningsperson för det nya barnet. Eftersom det inte går att garantera att den utvalda pedagogen finns närvarande under hela inskolningen, riskerar barnets anknytningsprocess i så fall att bli lidande. Båda arbetssätten riskerar att påverka barnen negativt vilket försätter pedagogerna i en problematisk situation där de tvingas välja vad de tror har minst negativ påverkan på barnet. Med utgångspunkt i anknytningsteorin är dock en pedagog, trots risken för oönskad frånvaro, det som anses vara mest gynnsamt för barnet under inskolningen (Broberg et al., 2012). I detta avseende bör dock vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet vägas mot den verklighet man som pedagog ställs inför i förskolepraktiken. Det går att ifrågasätta huruvida den oförutsägbarhet som finns i förskolepraktiken beaktats i utformandet av anknytningsteorins strategier för inskolning. I förhållande till de tre intervjufrågor som ställts om inskolning är det betydelsefullt att man inte ser det arbetssätt som förespråkas inom anknytningsteorin som det mest förmånliga för varje barn. Istället ska verksamheten utformas och bedrivs med utgångspunkt i varje enskilt barns förutsättningar och behov. I relation till de ramar som finns för inskolningen i de olika verksamheterna, blir det synligt att ett flertal verksamheter inte utformar inskolningen utifrån vad som enligt anknytningsteorin gynnar barnens anknytning mest.

Den sista forskningsfrågan som denna text syftar till att besvara var hur de medverkande pedagogerna upplever att de organisatoriskt ges möjlighet att implementera förskolans policydokument i verksamheten. Intervjusvaren visar på en stor variation i hur förskolans strukturkvalitet upplevs. Då intervjusvaren jämfördes mot kartläggningen synliggjordes mönster i hur arbetsplatsens organisation påverkar upplevelsen av förskolans strukturella förutsättningar. Det som pedagogerna upplever underlättar arbetet var bland annat tillmötesgående ledning och chef, fria ramar, tid för pedagogisk utvecklingstid, små barngrupper och god personaltäthet. Även tydliga styrdokument och utbildad personal lyftes i positiv bemärkelse. På frågan om vad som förhindrar eller försvårar arbetet gavs fler svar än i ovanstående fråga. Huvudkategorierna utgörs av höga krav i relation till förutsättningar samt barngruppsstorlek och personaltäthet. Ytterligare begränsande faktorer som angavs var personal- och vikariebrist, ledning och chef, bristen på utbildad personal samt svårigheten att få de resurser som behövs för att möta barn i behov av särskilt stöd.

Under intervjuerna presenterades Skolverkets statistik över medelvärdet för barnantalet på yngre- respektive äldre barns avdelningar i Göteborg. Intervjupersonerna tillfrågades hur de

upplevde att siffrorna 16,3 för äldre barn och 12,5 för yngre stämmer överens med deras uppfattning om hur barnantalet ser ut i praktiken. Ingen av de som intervjuades upplevde att siffrorna stämmer överens med deras upplevelse av barngruppernas storlek. De uttryckte en stor frustration och sökte förklaringar till hur Skolverket fått fram så låga siffror. Under intervjuerna beskrevs förskolans organisatoriska ramar i huvudsak i negativa ordalag. Att flera pedagoger lyfte att de många negativa aspekter som finns i förskolans strukturkvalitet gör att det inte går att finna faktorer som underlättar arbetet mot uppdraget vittnar om att en förändring måste ske. Skolverkets (2018a; 2018f) statistik över barngruppsstorlekar stämmer inte överens med de intervjuade pedagogernas upplevelser. Som nämnts är statistiken inte representativ på varken riksnivå eller kommunal nivå. Detta innebär att den bild av förskolepraktiken som Skolverket ger till allmänheten inte är i enlighet med verkligheten. Vidare betyder det att de som inte har någon koppling till förskolan inte heller får ta del av de förhållandevis dåliga villkoren för barnen.

Förskolans strukturkvalitet påverkar också personalen negativt. Den vardag de möts av bidrar till en känsla av otillräcklighet i yrkesutövningen då förutsättningarna inte möter de stora krav som ställs. Stora barngrupper och låg personaltäthet bidrar till att pedagogerna behöver bortprioritera viktiga moment såsom språkutveckling, kvalitetsfrämjande arbete, pedagogisk dokumentation, planeringstid och möten med de enskilda barnen. De stora barngrupperna och den rådande personaltätheten får alltså stora didaktiska konsekvenser för barnen. Något som bör ifrågasättas är hur gynnsamma de resursbesparingar som görs inom barnomsorgen faktiskt är för Sveriges ekonomi och välfärd i ett mer långsiktigt perspektiv. Kanske hade en barnomsorg där pedagogerna ges goda förutsättningar att arbeta i enlighet med uppdraget gett ett positivt utfall i längden. Förskolan ska väcka en livslång lust att lära och verka för att barnen ska känna tilltro till sin egen förmåga (Skolverket, 2016). I en förskola där pedagogerna varken har möjlighet att individanpassa utbildningen eller möta varje enskilt barn, minskar chanserna att uppnå dessa mål.

10.3 Slutdiskussion

Förskoleverksamheterna ska utgå från demokratins grunder och bidra till att varje barn utvecklas till ansvarstagande och aktiva samhällsmedborgare (Skolverket, 2016). Ovan nämns att arbetsbelastningen i förskolan gör att bland annat språkträning bortprioriteras. Eftersom förmågan att kunna göra sig förstådd och att förstå andra är avgörande för att kunna bli en del av det demokratiska samhället, blir rätten till språkträning en fråga om demokrati. Commodari (2013) beskriver en betydelsefull poäng i relation till språkkunskap. Barn som redan tillägnat sig goda språkliga förmågor har lättare för socioemotionell anpassning och för att beskriva vad de önskar och behöver av pedagogerna. Därav har pedagogerna ofta lättare för att tillämpa ett mer individanpassat bemötande gentemot de språkligt kompetenta barnen. De språkligt kompetenta barnen får därför också i större utsträckning en tryggare relation till såväl barn som vuxna på förskolan (Commodari, 2013). Eftersom barngrupperna är stora och arbetsbelastningen är hög, hinner pedagogerna inte se varje enskilt barn. En risk med detta blir därför att de barn som inte tillägnat sig goda sociala och språkliga färdigheter, och som är i stort behov av att pedagogerna uppmärksammar deras behov, inte bemöts utifrån deras individuella förutsättningar. Således ökar klyftan mellan kunskapsnivåerna i barngruppen. De barn som redan besitter en god språklig förmåga får ytterligare stimulans i sin utveckling medan barnen med större behov av att få ingå i socialt berikande sammanhang inte ges möjlighet till det och därav inte utvecklas lika mycket. Vidare kan man tolka det som att det inte längre är pedagogerna som bär ansvaret för att barnet erbjuds lustfyllda lärandetillfällen i

vilka de ges möjlighet att tillägna sig kunskaper. Istället är det upp till barnen själva att se till de erövrar kunskaper.

År 2013 startades organisationen Förskoleupproret som samlat in underskrifter och berättelser för att motverka den tystnadskultur som de menar råder i dagens förskoleverksamheter. Organisationens strävansmål är att lagstadga maxantalet barn i varje barngrupp och per pedagog. År 2018 skapades en namninsamling där 22 000 personer skrev under på att de delar Förskoleupprorets ideologi. Till följd av Förskoleupprorets uppkomst vittnade 1500 verksamma inom förskolan om egna missgynnande villkor (Förskoleupproret, u.å.). Med grund i organisationens uppkomst och genomslag, blir det tydligt att många anser att barngruppsstorleken och personaltätheten i dagens förskolor är ett problem. I förskolan ska evidensbaserad pedagogik bedrivas (SFS 2010:800), alltså pedagogik som grundar sig i forskning och beprövad erfarenhet (Eriksson Barajas, et al., 2013). Forskningen som finns om barngruppsstorlek och personaltäthet påvisar att små barngrupper och hög personaltäthet gynnar barns välmående och utveckling (Goossen & Van IJzendoorn, 1990; Shim, Hestenes & Cassidy, 2004; OECD, 2012; Sheridan, Williams & Pramling Samuelsson, 2014; Pramling Samuelsson, Williams & Sheridan, 2015). Trots det är dagens barngrupper stora och personaltätheten låg. Därav bedrivs förskoleverksamheterna inte utifrån evidensbaserad pedagogik i detta avseende. Istället frångås det som fastslås i förskolans styrdokument (SFS 2010:800; Skolverket, 2016). Då man bortser från detta trots att man vet att mindre barngrupper gynnar barnen, ser man inte till barnets bästa. Man utgår heller inte från barnens förutsättningar och behov i utformandet av verksamhetens strukturkvalitet. Ur ett internationellt perspektiv anses Sveriges barnomsorg ha mycket hög kvalitet (OECD, 2012). Vad som går att ifrågasätta är dock om det främst visar på Sveriges höga kvalitet eller om det säger mer om vad barnomsorgen har för kvalitet internationellt.

Eftersom studien grundar sig i forskning blir resultatet av relevans för förskollärares yrkesutövning. Vidare kan resultatet användas för att medvetandegöra hur barngruppsstorleken riskerar att missgynna barnen i bland annat deras anknytning. Skolverkets (2017a; 2017b; 2017e; 2018a; 2018c; 2018d; 2018e; 2018f) statistik tar endast upp hur stora barngrupperna är och personaltätheten då hela arbetslaget är i barngrupp. Därav kan denna studies resultat fungera som ett komplement till Skolverkets statistik. Vad som vore av relevans att studera i praktiken är hur länge barn får vänta på pedagogernas uppmärksamhet, hur pedagogerna väljer att disponera sin tid samt vilka barns behov som prioriteras. En tanke som väckts utifrån intervjuerna är om en del av de barn som sägs vara i behov av särskilt stöd anses vara det på grund av de bristande förutsättningarna som finns i verksamheterna. En tänkbar orsak till att barnen upplevs vara i behov av särskilt stöd skulle kunna vara att förskolans bristande förutsättningar gör att fler barn faller utanför ramarna för vad som anses vara normalt. Med detta sagt bör tilläggas att det givetvis finns barn i förskolan som är i behov av särskilt stöd, vilket inte ska förminskas. Om verksamheterna istället skulle ha mer resurser och personal hade dock förutsättningarna att möta alla barn troligtvis ökat. Förhoppningsvis kan studien också få pedagoger att bli mer vaksamma på de konsekvenser som vistelser i stora barngrupper kan få för barnen.

Eftersom förhållandevis få avdelningar kartlagts i denna studie och att bortfallet varit stort, går resultatet inte att se som representativt för samtliga förskolor i Göteborg. Dessutom har denna kartläggning gjorts lång tid efter att Skolverket samlat in datan för sin statistik. Studiens bortfall kan analyseras utifrån antalet kommunala respektive fristående förskolor som deltagit i undersökningen. Den totala andelen förskolor i Göteborg består av 31% fristående och 69% kommunala, vilket innebär att de fristående förskolorna är färre. Utifrån

de förskolor som kartlagts i denna studie utgörs 41% av fristående verksamheter och 59% av kommunala. Trots att de fristående även i denna studie är färre än de kommunala så är de fristående förskolorna överrepresenterade i relation till fördelningen mellan fristående och kommunala verksamheter i Göteborg. Detta är ytterligare en anledning till att studiens resultat inte är representativt för Göteborgs förskolor. Vad orsaken till att fördelningen inte är i enlighet med hela populationen går inte att fastställa. Utifrån kartläggningen och intervjuerna är dock en möjlig anledning att fristående förskolor har bättre förutsättningar än de kommunala och därav större möjlighet att finna tid till att medverka i studien.

Resultatet i denna studie belyser en viktig poäng. Vad som vore betydelsefullt att undersöka är hur personaltätheten ser ut under olika delar av dagen och samla in så omfattande data att undersökningen kan ge ett representativt resultat för samtliga förskolor i Göteborg. Särskilt eftersom Skolverkets statistik över barngruppsstorlek och personaltäthet är bristfällig vilket medför att det stora problem som finns inom förskolan varken blir officiellt eller uppmärksammas tillräckligt. Under den tid som problematiken förblir outtalad och osynlig för allmänheten, får barnen ta konsekvenserna. I och med att de anvisningar som ges för inrapporteringen lämnar tolkningsutrymme för den som rapporterar in (Statistiska centralbyrån, 2018), finns ingen garanti för att förskolorna faktiskt rapporterat in antalet barn per avdelning. De anvisningar som skickats ut då datan för Skolverkets statistik samlats in efterfrågar att barnen vid inrapporteringen ska delas in i de grupper som de ingår i under största delen av dagen. Med tanke på att många verksamheter idag delar upp avdelningens barngrupp i mindre grupper under vissa tider av dagen, finns en stor risk att det istället är dessa mindre grupper som rapporteras in. De har heller inte efterfrågat detsamma som de uppger att de mätt, vilket gör att statistiken blir missvisande (Statistiska centralbyrån, 2018; Skolverket, 2018a; Skolverket, 2018f). I statistiken presenteras antalet barn per avdelning men det som efterfrågats av huvudmännen att rapportera in är den grupp barnen ingår i största delen av dagen. Eftersom det inte går att garantera att siffrorna över antalet barn per avdelning stämmer på lokal nivå, går det heller inte att säkerställa att statistiken på riksnivå är tillförlitlig. Skolverket har årligen under en lång tid undersökt och presenterat siffror över hur barnantalet sett ut och förändrats i Sveriges förskolor. Med utgångspunkt i oklarheten kring inrapportering och statistikens tillförlitlighet bör även jämförelserna av barngruppsstorlek och personaltäthet under olika år ses med viss reservation.

De struktur- och processkvaliteter som studien visar finns i förskoleverksamheterna är inte utformade för att främja barns trygghet och utveckling så mycket som möjligt. Det går således att anta att de begränsade resurser som pedagogerna upplever att de har att tillgå i förskolan blir på bekostnad av barnens välmående, trygghet och utveckling. Förskolans struktur- och processkvalitet ger alltså utslag även på dess resultat kvalitet. Eftersom barngrupperna är så stora som de är idag, visar det på en normalisering och acceptans gentemot de bristande resurser som förskolorna har till förfogande. Var går gränsen för hur mycket ekonomin får styra och påverka barnomsorgens kvalitet? Den rådande personaltätheten och barngruppsstorleken är ett ämne som bör lyftas och problematiseras mer. Ur ett socialt hållbarhetsperspektiv ska förskolan fostra demokratiska, empatiska och självständiga samhällsmedborgare (Skolverket, 2016). I och med det viktiga uppdraget som förskolepersonal har är goda förutsättningar avgörande för att ge barnen möjlighet att utvecklas till dessa önskvärda medmänniskor. Vad som bör vägas in då beslut tas om resurser inom barnomsorgen är att chansen att barnen formas till självständiga och empatiska medmänniskor minskar avsevärt om de inte från start ges goda förutsättningar att växa och känna tilltro till sin egen förmåga.

11 Referenslista

Arbetsmiljöverket. (2018). *Arbetsmiljöstatistik Rapport 2018:3. Arbetsorsakade besvär 2018. Work-Related Disorders 2018*. Stockholm: Arbetsmiljöverket.

Barmark, M. & Djurfeldt, G. (2015). *Statistisk verktygslåda 0: att förstå och förändra världen med siffror*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Bowlby, J. (1994). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. (Översättning av Philippa Wiking). Natur och kultur: Stockholm.

Broberg, M., Hagström, B. & Broberg, A. (2012). *Anknytning i förskolan - vikten av trygghet för lek och lärande*. Natur & kultur: Stockholm

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber: Stockholm

Chetty, R., Fredman, J. N., Hilger, N., Saez, E., Whitmore Schanzenbach D. & Yagan, D. (2011). How does your kindergarten classroom affect your earnings? Evidence from project star*. *The quarterly journal of economics*. Vol. CXXVI (4), 1593-1660. Doi: 10.1093/qje/qjr041

Commodari, E. (2013). Preschool teacher attachment, school readiness and risk of learning difficulties. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(1), 123-133.

Eriksson Barajas, K., Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A.E. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (Femte upplagan). Stockholm: Wolters Kluwer.

Förskoleupproret (u.å.). *Förskoleupproret - för bättre förutsättningar i förskolan!*. Hämtad 2018-12-20, från <https://forskoleupproret.weebly.com/>

Goossen, F. A. & Van IJzendoorn, M. H. (1990). Quality of infants' attachments to professional care givers: Relation to infant-parent attachment and day-care characteristics. *Child development*, 61(3), 832-837. doi:10.1111/j.1467-8624.1990.tb02825.x

Gunnarsson, H. (2018, april). Norge får lag om barn i förskolan. *Kommunalarbetaren*. Hämtad 2018-10-02 från <https://ka.se/2018/04/13/norge-far-lag-om-barn-i-forskolan/>

Göteborgs Stad. (2018). *Hitta förskolor*. Hämtad 2018-11-20 från https://goteborg.se/wps/portal/start/forskola-och-utbildning!/ut/p/z1/04_Sj9CPykyssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziAwy9Ai2cDB0N_N0t3Qw8Q7wD3Py8fdxNQ830w8EKDFCAo4FTkJGTsYGBu7-RfhQx-vEoiMIwHtki_YLc0FAAfhu6uw!!/dz/d5/L2dBIS9nQSEh/

OECD (2012). *Starting Strong. III: A Quality Tool Box for Early Childhood Education*. Paris: OECD

Pramling Samuelsson, I., Williams P., Sheridan S. (2015) Stora barngrupper i förskolan relaterat till läroplanens intentioner. *Tidskrift för nordisk barnhageforskning*. 9 (7), 1-11. doi:10.7577/nbf.1012

Riley, P. (2009). An adult attachment perspective on the student–teacher relationship & classroom management difficulties. *Teaching and Teacher Education*, 25(5), 626-635. Doi: 10.1016/j.tate.2008.11.018

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Sheridan, S., Williams, P. & Pramling Samuelsson, I. (2014). Group size and organisational conditions for children’s learning in preschool: a teacher perspective. *Educational research*, 19(4), 379-395. doi:10.1080/00131881.2014.965562

Shim, J., Hestenes, L. Cassidy, D. (2004). Teacher structure and child care quality in preschool classrooms. *Journal of research in childhood education*, 19(2), 143-157. doi:10.1080/02568540409595061

Skalická, V., Belsky, J., Stenseng, F. & Wichstrøm, L. (2015). Reciprocal Relations Between Student–Teacher Relationship and Cs Behavioral Problems: Moderation by Child-Care Group Size. *Child Development*, 86(5), 1557–1570. doi:10.1111/cdev.12400

Skolverket. (2003). *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2004). *Förskola i brytningstid: nationell utvärdering av förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016). *Läroplanen för förskolan, Lpfö98*. Reviderad 2016. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>

Skolverket. (2017a). *Antal årsarbete, personaltäthet och anställda 2014-2017*. Hämtad 2019-01-03, från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=F%C3%B6rskola&omrade=Barn%20och%20grupper&lasar=2017>

Skolverket. (2017b). *Barn 1-5 år, andel(%) av befolkningen*. Hämtad 2018-12-21, från <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?sf=dh&hg=L0&vg=Barn+och+grupper&sy=0&vard=26&varid=25&varid=16&varid=98&varid=192&varid=14&varid=50&varid=80&varid=68&year=2017&area=101&area=-99&render=true&mode=1#tab-1>

Skolverket. (2017c). *Mindre barngrupper i förskolan*. Hämtad 2018-09-25, från <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2017-04-25-mindre-barngrupper-i-forskolan>

Skolverket. (2017d). *Måluppfyllelse i förskolan*. Stockholm: Elander Sverige AB. Hämtad från

https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfce44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3749.pdf?k=3749

Skolverket. (2017e). *Personaltäthet, antal barn per årsarbetare*. Hämtad 2019-01-03, från <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?sf=dh&hg=L0&vg=Personal&sy=0&varid=59&varid=146&varid=152&varid=149&varid=187&varid=191&varid=189&varid=12&varid=13&year=2017&area=101&area=-99&render=true&mode=1#tab-1>

Skolverket. (2018a). *Avdelningar med barn 4-5 år, antal avdelningar och antal barn per avdelning*. Hämtad den 2018-09-25, från

<http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?sf=dh&hg=L0&vg=Barn+och+grupper&sy=0&varid=165&varid=185&varid=175&varid=156&varid=176&varid=166&year=2017&area=101&area=-99&render=true&mode=1#tab-1>

Skolverket. (2018b). *Barngruppernas storlek fortsätter att minska*. Hämtad 2018-09-25 från: <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2018-04-25-barngruppernas-storlek-fortsatter-att-minska>

Skolverket. (2018c). *Förskola - Barn och grupper - Riksnivå - Tabell 2A: Antal inskrivna barn, förskoleenheter och antal barn per avdelning 2007-2017*. Hämtad 2018-09-25, från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=F%C3%B6rskola&omrade=Barn%20och%20grupper&lasar=2017>

Skolverket. (2018d). *Förskola - Barn och grupper - Riksnivå - Tabell 4B: gruppstorlekar i småbarnsavdelningar 2014-2017*. Hämtad 2018-09-25 från:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=F%C3%B6rskola&omrade=Barn%20och%20grupper&lasar=2017>

Skolverket. (2018e). *Förskola - Barn och grupper - Riksnivå - Tabell 4C: gruppstorlekar i avdelningar med barn 4-5 år 2017*. Hämtad 2018-09-25 från:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=F%C3%B6rskola&omrade=Barn%20och%20grupper&lasar=2017>

Skolverket. (2018f). *Småbarnsavdelningar, totalt antal per småbarnsavdelning*. Hämtad 2018-09-25

från: <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?sf=dh&hg=L0&vg=Barn+och+grupper&sy=0&varid=113&varid=143&varid=128&year=2017&area=101&area=-99&render=true&mode=1#tab-1>

Statistiska centralbyrån. (2018). *Förskola och annan pedagogisk verksamhet: barn och personal per 15 oktober*. Hämtad 2018-12-20 från:

<https://www.scb.se/contentassets/45fbff25e26d44988ce9412e97a5b2df/instruktioner-2018-nr2.pdf>

UNICEF. (2009). *Barnkonventionen, FN:s konvention om barnets rättigheter*. Hämtad 2018-09-25 från: <file:///C:/Users/fourm/Downloads/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf>

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

12 Bilagor

Bilaga 1

URVAL	RESULTAT	FÖRKLARINGAR OCH DEFINITIONER	SÅ ANVÄNDER DU DATABASEN
Vänd tabellen Till Excel Skriv ut			
Variabler	Göteborg [1480] 2017	Riket totalt 2017	
Småbarnsgrupp, antal barn per småbarnsavdelning		12,5	12,4
Småbarnsgrupp, antal barn per småbarnsavdelning, enskild regi		11,3	11,7
Småbarnsgrupp, antal barn per småbarnsavdelning, kommunal regi		12,7	12,6

Bilaga 2

URVAL	RESULTAT	FÖRKLARINGAR OCH DEFINITIONER	SÅ ANVÄNDER DU DATABASEN
Vänd tabellen Till Excel Skriv ut			
Variabler	Göteborg [1480] 2017	Riket totalt 2017	
Avdelningar med barn 4-5 år, antal barn per avdelning		16,3	15,4
Avdelningar med barn 4-5 år, antal barn per avdelning, enskild regi		14,5	14,4
Avdelningar med barn 4-5 år, antal barn per avdelning, kommunal regi		16,5	15,7
Avdelningar med barn 4-5 år, totalt antal		200	4 833
Avdelningar med barn 4-5 år, totalt antal, enskild regi		24	829
Avdelningar med barn 4-5 år, totalt antal, kommunal regi		176	4 004

Bilaga 3

URVAL	RESULTAT	FÖRKLARINGAR OCH DEFINITIONER	SÅ ANVÄNDER DU DATABASEN
Vänd tabellen Till Excel Skriv ut			
Variabler	Göteborg [1480] 2017	Riket totalt 2017	
Barn 1-5 år, andel (%) av befolkningen		81	84
Barn 1-5 år, antal i kommunen		34 497	605 644
Barn, andel (%) i enskild regi		16	20
Barn, andel (%) i kommunal regi		84	80
Barn, totalt antal inskrivna		28 048	509 784
Barngrupp, antal barn per avdelning		15,5	15,3
Barngrupp, antal barn per avdelning, enskild regi		15,6	15,6
Barngrupp, antal barn per avdelning, kommunal regi		15,5	15,3

Bilaga 4

URVAL	RESULTAT	FÖRKLARINGAR OCH DEFINITIONER	SÅ ANVÄNDER DU DATABASEN
Vänd tabellen Till Excel Skriv ut			
Variabler	Göteborg [1480] 2017	Riket totalt 2017	
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare		5,1	5,1
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärexamen		13,7	12,7
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärexamen, enskild regi		19,8	17,6
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärexamen, kommunal regi		12,9	11,9
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärlärolegitimation		13,2	12,7
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärlärolegitimation, enskild regi		19,8	18,2
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare med förskollärlärolegitimation, kommunal regi		12,3	11,8
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare, enskild regi		5,2	5,0
Personaltäthet, antal barn per årsarbetare, kommunal regi		5,1	5,1

Bilaga 5

Förskolan tillhör förvaltning/stadsdelsnämnd:				
Ålder på barnen:				
	TID:			
Barn 1				
Barn 2			Arbets tid	Rast
Barn 3		Pedagog 1		Kl:
Barn 4		Pedagog 2		Kl:
Barn 5		Pedagog 3		Kl:
Barn 6		Pedagog 4		Kl:
Barn 7		Pedagog 5		Kl:
Barn 8		Pedagog 6		Kl:
Barn 9				
Barn 10				
Barn 11				
Barn 12				
Barn 13				
Barn 14				
Barn 15				
Barn 16				
Barn 17				
Barn 18				
Barn 19				
Barn 20				

Bilaga 6

Intervjufrågor

Kön:

Ålder:

Utbildning:

1. Hur länge har du varit verksam inom förskolan?
2. Hur länge skolar ni i regel in varje barn?
3. Sker flera barns inskolningar parallellt?
4. Arbetar ni för att nya barn ska ha en anknytningsperson eller strävar ni efter att barnen direkt ska knyta an till samtliga pedagoger?
5. Hur upplever du att er verksamhets organisatoriska ramar möjliggör för dig att arbeta mot förskolans styrdokument (ex personaltäthet)?
6. Finns det något i de organisatoriska ramarna som förhindrar eller försvårar ditt arbete mot förskolans styrdokument?
7. Skolverket skriver följande: "Inte sedan 1992 har barngrupperna i förskolan varit så små som nu." Sedan de publicerade denna information menar de att barngrupperna fortsatt minska ytterligare och att personaltätheten ökat. 2017 var barnantalet på respektive avdelning i Göteborg i genomsnitt 16,3 för äldre barn och 12,5 för yngre barn. Hur väl stämmer detta överens med din uppfattning om hur barngrupperna ser ut i praktiken?